

Univerzitet u Beogradu

Fakultet političkih nauka

Master akademske studije politikologije – studije roda

Master rad

Udruženje "Živena" i njen doprinos u osvajanju

građanskog statusa žena od njenog osnivanja do 1918.

godine

Mentorka:
Prof dr Daša Duhaček

Beograd, 2017.

Studentkinja:
Eni Gajanova

APSTRAKT: Cilj ovog rada je da prikaže doprinos udruženja “Živena” u osvajanju građanskog statusa slovačkih žena na području Ugarske od 1869. do 1918.godine. Često se iz zvanične istorije ovog perioda zanemaruje i briše njen doprinos u kontekstu emancipacije žena smeštajući udruženje istorijski samo u kontekst narodnooslobodilačke borbe.

Rad smešta udruženje “Živena” u društveno – istorijski kontekst Ugarske u navedenom periodu. A udruženje se predstavlja kroz odnos (ne)ravnopravnosti tokom osnivanja i rada udruženja, kao i kroz pregled rukovodstva i najvažnijih predsednica i potpredsednica uduženja u ovom periodu. Osim toga, prikazane su aktivnosti i projekti udruženja (borba za obrazovanje devojka, izdavačka delatnost, počeci ženskog preduzetništva, pozorište, borba protiv socijalne nejednakosti i nasilne mađarizacije) koji su doprineli unapređenju položaja žena do 1918.godine.

I najzad zaključna razmatranja će se na osnovu prethodno iznesenih činjenica osvrnuti na preispitivanje da li je udruženje svojim delanjem, aktivnostima i zahtevima bilo konzervativno ili je za navedeni period načinilo radikalne promene u tadašnjem položaju žena.

Cilj rada je i da prikaže da se “Živena” kao udruženje pre svega bavila slovačkim ženama, pripadnicama svih klasa u cilju unapređivanja njihovog položaja.

KLJUČNE REČI: ženski pokret, uduženje “Živena”, građanski status žena, emancipacija, obrazovanje

1. Sadržaj

2.	UVOD	4
3.	Društveno – istorijski kontekst u kom nastaje udruženje “Živena”	5
3.1.	Diskurs građanskog statusa žena u Zapadnoj Evropi krajem 18. i početkom 19.veka	5
3.2.	Rasprave o jednakosti polova u ugarskom parlamentu krajem 19. i početkom 20.veka	8
3.3.	Začeci udruživanja žena u Ugarskoj – najvažnije struje. Konzervativizam ili feminismus	12
4.	Istorijat. Nastanak udruženja “Živena”	15
4.1.	Preteče ženskog pokreta na slovačkom govornom području u Ugarskoj	17
4.2.	Rađanje ideje o osnivanju prvog slovačkog ženskog udruženja na prostorima Ugarske krajem 19. veka i pregled tačaka Pietorovog statuta	18
4.3.	Osnivači udruženja “Živena”	21
4.4.	Slovačke lepotice, Drugarice ili Živena...? Kako je udruženje dobilo ime “Živena”?	21
5.	Rukovodstvo udruženja “Živena”	22
5.1.	Pregled najvažnijih i najuticajnijih funkcionera i funkcionički udruženja “Živena”	22
5.2.	Prva predsednica	22
5.3.	Druga i najaktivnija predsednica u istoriji uduženja	24
5.4.	Najvažnija potpredsednica udruženja	27
5.5.	Hana Gregorova, kao primer druge generacije žena u udruženju	30
5.6.	Ljudmila Podjavorinska (Ľudmila Podjavorinská) kao primer kompromisa između radikalizma i konzervativizma u članstvu udruženja	35
5.7.	Najistaknutije saradnice iz Vojvodine	37
5.7.1.	Napoznatija predstvanica i saradnica udruženja “Živena” Slovakinja iz Vojvodine -Eržika Mičatkova	37
5.7.2.	Stipendistkinja udruženja Marina rođ. Ormisova (Maliakova).....	38
5.7.3.	Saradnica “Živene” Blanka Maliakova Fabriova	39
5.7.4.	Ljudmila Hurbanova	40
5.7.5.	Štefania Mičatkova	40
5.7.6.	Pregled imena nekih od članova i članica udruženja “Živena” sa područja Vojvodine do 1918. godine	41
6.	Aktivnosti udruženja.....	42
6.1.	Borba za obrazovanje devojaka.....	42

6.2. Izdavačka delatnost – pisanje žena za žene	49
6.3. Vez i pozorište	53
6.4. Borba protiv socijalne nejednakosti.....	54
6.5. Doprinos “Živene“ u borbi protiv nasilne mađarizacije	57
7. Završna razmatranja o udruženju “Živena”	57
8. LITERATURA.....	60

2. UVOD

Tema mog rada je prikaz nastanka i razvoja ideje o osnivanju prvog, centralnog slovačkog udruženja žena “Živena” i njegovog doprinosa u osvajanju građanskog statusa žena u Ugarskoj od njegovog osnivanja do raspada dualne monarhije Austro – Ugarske, odnosno do 1918.godine.

U prvom poglavlju ču se baviti društveno – istorijskim kontekstom u kom nastaje udruženje “Živena”. Ovo poglave ču razmatrati kroz rasprave o jednakosti i građanskom statsu žena polazeći od ideje prosvjetiteljstva i promenama koje nastaju u preispitivanju uloge pojedinca i pojedinke nakon Francuske revolucije. Polazim od koncepta klasičnog liberalnog feminizma koji polazi od prepostavke da su ljudi jednaka, slobodna i razumna bića. Žene jesu ljudi, stoga zaslužuju ista prava kao i muškarci u okviru postojećeg političkog sistema. U ovom poglavlju se bavim raspravama o jednakosti polova koje nastaju u 18. i 19.veku kroz kratki osvrt na stavove o pravu glasa, prava na obrazovanje, prava učešća u javnom životu. Zatim ču se fokusirati na razmatranje građanskog statusa žena kroz primer ugarskog parlamenta i na rađanje ideje o udruživanju žena u Ugarskoj.

U drugom poglavlju ču se baviti istorijatom i nastankom udruženja “Živena” kroz osvrt na preteće ideje o poboljšanju statusa žene u društvu kroz obrazovanje a zatim i rađanjem ideje o osnivanju prvog centralnog udruženja žena na slovačkom govornom području u Ugarskoj sa ciljem poboljšanja obrazovanja devojka u vreme buđenja nacionalnih vrednosti kada se smatra neophodnim da žene budu obrazovane saborkinje u narodnooslobodilačkoj borbi. Ovde ču se osvrnuti i na to ko su bili osnivači “Živene”, ali i na pregled najznačajnih predstavnica i saradnica udruženja sa ciljem da ukažem na njihovu pojedinačnu radikalnost, ali i spremnost na kompromis u cilju postizanja viših ciljeva za devojke i žene u društvu u kom dominira konzervativizam. U društvu gde žene preživljavaju trostruku marginalizaciju: nasilna mađarizacija, seksizam od strane “svojih” muškarca i socijanu nejednakost. Osrvnuću se i na saradnice iz Vojvodine, koja je nakon 1918.godine pripala Kraljevini Srbu, Hrvata i Slovenaca sa ciljem da prikažem kako je osnivanje i rad “Živene” uticao kao primer na osnivanje drugih ženskih, slovačkih udruženja.

U trećem poglavlju ću se baviti prikazom konkretnih aktivnosti kojima se “Živena” bavila, idejama za koje zalagala i kako ih je u praksi sprovodila. Počeću od osnovnog cilja udruženja a to je obrazovanje žena, zatim izdavačke delatnosti koja je po mom mišljenju bila najuspešnija aktivnost uduženja u poboljšanju statusa žena, što ću nastojati i da prikažem u radu. Povezaću tradicionalno vezenje sa aktivizmom u udruženju, ali i borbu udruženja protiv socijalne nejednakosti i nasilne mađarizacije.

U zaključku ću se kritički osvrnuti na rad udruženja kroz prethodno iznete činjenice sa ciljem da zaključim da li je i koliko udruženje “Živena” doprinelo unapređenju građanskog statusa žena u Ugarskoj od njegovog osnivanja do raspada dualne monarhije.

3. Društveno – istorijski kontekst u kom nastaje udruženje “Živena”

3.1. Diskurs građanskog statusa žena u Zapadnoj Evropi krajem 18. i početkom 19.veka

Prve pukotine u dotadašnjem dominantnom teorijskom i političkom diskursu uloge žene u javnom životu nastaju pod uticajem Francuske revolucije 1789.godine i sa razvojem ideje prosvetiteljstva krajem 18.veka.

Ideja prosvetiteljstva je dovela do preispitivanja političkog položaja i uloge pojedinaca u javnom životu. Ovo preispitivanje je dovelo do toga da pojedine teoretičari/ke, filozofi/kinje i aktivistki/kinje postave pitanje: zašto se u okviru prosvetiteljstva menja samo politički položaj i uloga pojedinca, ali ne i pojedinki.

Politička prava pojedinki – žena, o kojima se u ovom kontekstu raspravlja su: pravo na obrazovanje, pravo na ekonomsku samostalnost i pravo glasa. Sa stanovišta feminističke teorije, ove zahteve svrstavamo u kontekst liberalne feminističke teorije.¹

Kao proizvod Francuske revolucije 1789.godine nastaje znajčajan dokument pod nazivom *Deklaracija o pravima čoveka i građanina (Déclaration des Droits de l'Homme et du*

---

¹ Na osnovu klasifikacije koju je predložila i razradila Alison Džagar (Alison Jaggar) postoje liberalne, marksističke i radikalne feminističke teorije (Duhaček 2014, 67).

Citoyen). Olimp de Guž (Olympe de Gouges) 1791.godine odlučuje da protestuje, zahtevajući ista politička prava za žene, koje su dobili muškarci u deklaraciji. Olimp de Guž odlučuje da napiše dokument pod nazivom *Deklaracija o pravima žena i građanki* (*Déclaration des Droits de la femme et de la citoyenne*). U ovoj deklaraciji ona, ističe da „suverenitet počiva u naciji“ a *Naciju* definiše kao „ništa drugo do skup žena i muškaraca“ (Guž 2009, 150). Ona se u ovoj deklaraciji zalagala i za „ekonomsku nezavisnost žena, pravo žena na svojinu i nasleđivanje“ a u postambuli je istakla značaj „nacionalnog obrazovanja, a posebno pravo žena na obrazovanje, i njihovo pravo da u brak stupaju preko ugovora“ (Duhaček 2014, 83).

Istovremeno se sa sličnim idejama u Engleskoj pojavljuje filozofkinja Meri Vulstonkraft (Mary Wollstonecraft) sa knjigom *Obrana prava žena* (*A Vindication of the Rights of Woman*). Ova knjiga se smatra “jednim od prvih feminističkih tekstova” u kojem “iznosi i razrađuje argumente u prilog osnovnog prava žena, prava na obrazovanje (Duhaček 2014, 108). S obzirom na to da živi u 18.veku, razmišlja u duhu prosvetiteljstva, a to da ona u svojim razmatranjima polazi od ideje prosvetiteljstva, možemo videti već u prvom poglavlju njene knjige *Obrana prava žena* u kojoj polazi od prepostavke da je razum, upravo ono što razdvaja čoveka od životinje. To možemo videti iz njenog odgovora na pitanje : “U čemu se sastoji nadmoć nad divljim stvorenjem? U razumu” (Vulstonkraft, 1994, 37). Ona polazi od toga da žena jeste čovek, prema tome , i ona je razumno biće, jer kako Karen Ofen (Karen Offen) objašnjava, smatra da su unutar kategorije “ljudsko biće”... muškarci i žene komplementarne pod- kategorije (Duhaček 2014, 112). Vulstonkraft govori o tome da su na prvi pogled ove “istine izgledaju neosporne”, ali da je problem u “duboko ukorenjenim predrasudama koje su zamaglike razum” (Vulstonkraft 1994, 38). Pod ukorenjenim predrasudama, Vulstonkraft smatra tvrdnju o nejednakosti između muškaraca i žena na osnovu “veće telesne snage muškarca” zbog koje “žene treba da budu podređene muškarcima” (Duhaček 2014,114). Pod tom podređenošću u ovom kontekstu podrazumeva preovladajući stav da “obrazovanje žena i muškaraca mora da bude usmereno u različitim pravcima”, muškarci koji će biti “jaki i odlučni” a žene “slabe i one koje se pokoravaju” (Duhaček 2014,114). Kako srž problema nejednakosti Vulstonkraft vidi u obrazovanju, ona u obrazovanju vidi i rešenje ovog problema. Zalaže se za to da devojčice i dečaci “imaju isto obrazovanje” u “mešovitim školama” (Duhaček 2014,117).

Pored Olimpije de Guž i Vulstonkraft, u kontekstu preispitvanja teorijskog i političkog diskursa građanskog statusa žena u periodu 18. i 19.veka je značajna teoretičarka Herijeta Tejlor Mil (Harriet Taylor Mill). H. Mil je u svom ogledu *Žensko pravo glasa* (*Enfranchisement of Women*) iznela mišljenje da je podela čovečanstva na muškarce i žene, gde se pretpostavlja da su muškarci rođeni da vladaju ženama “pogubna”, i predstavlja “izvor izopačenosti i slabljenja morala, kako za povlašćenu klasu, tako i za onu na čiji račun se ostvaruje” (Mil 1995, 42). Mil se u svom ogledu pored kritike postojeće neravnopravnosti, zalaže za pravo glasa žena, njihovu ekonomsku nezavisnot, obrazovanje, ravnopravnost u raspolaganju imovine u braku. Za filosofkinju Herijet Mil je značajno napomenuti da među prvima navodi žene, kao političke subjekte. To možemo videti iz toga što Mil “podvlači da značaj bilo kog javnog delanja nije samo u tome što je delovanje “za žene, već i žena (samih)”” (Duhaček 2014,140).

Džon Stjuart Mil (John Stuart Mill), najbliži saradnik teoretičake Herijete Tajlor Mil je bio ujedno i “najpoznatiji predstavnik političke teorije koji je dosledno zastupao stav da su žene jednake muškarcima i da im stoga treba dati ista prava, a pre svega pravo glasa” (Duhaček 2014,132). Kao “izuzetak svoga roda” u svom teorijskom radu, piše tada najpoznatiju knjigu koja se bavi problemom nejednakosti između muškaraca i žena, *Potčinjenost žena* (*The Subjection of Women*) (Mil 1995, 19). Ova knjiga je izdata prvi put 1869.godine, a značajna je za promatranje unapređenja građanskog statusa žena u ovom radu, ne samo sa stanovišta objavljivanja knjige *Potčinjenost žena* već i zato što je ove godine osnovano prvo žensko, slovačko udruženje “Živena”.

Pored svog teorijskog doprinosa unapređenju prava žena, Mil je sprovodio svoje ideje i u praksi. Kao poslanik Parlamenta je “priključio potpise za peticiju za žensko pravo glasa i za to se u parlamentarnoj debati javno zalagao 1866.godine” (Duhaček 1995, 17). Svojim delovanjem na teorijskom i praktičnom polju u oblasti prava žena postao je primer i drugim poslanicima i muškim borcima za prava žena u to vreme poput Ištvana Majorosa (Istvána Majorosa) i Ambra Pjetora (Ambro Pieter) o kojima će dalje biti reči u ovom radu.

3.2. Rasprave o jednakosti polova u ugarskom parlamentu krajem 19. i početkom 20.veka

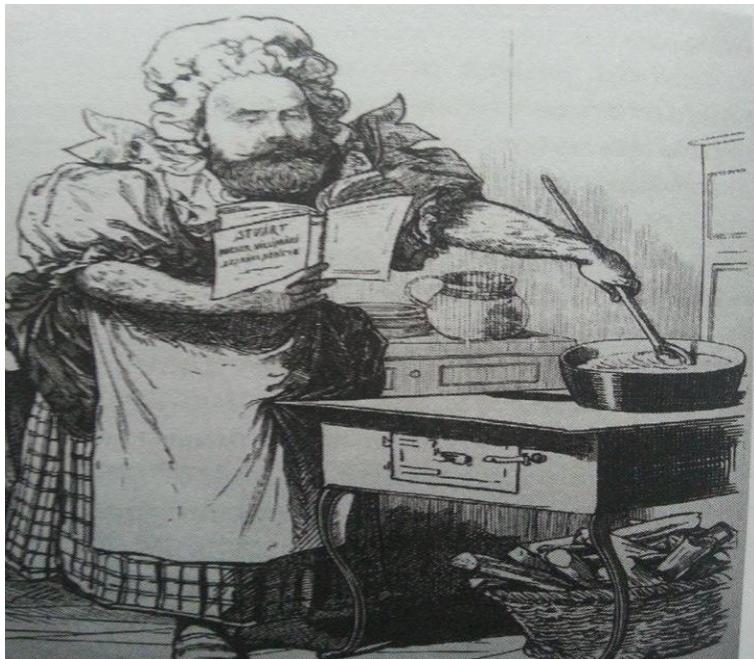
Početak rasprave o jednakosti polova u ugarskoj javnosti možemo sagledati kroz pojavljivanje dva pamfleta. Prvi pamflet koji izaziva raspravu pojavljuje se 1783.godine pod nazivom *Objašnenje, zašto žene nisu ljudi* u kom se u okviru “osam tačaka objašnjava zašto žena nije čovek već životinja” zasnovano na argumentaciji da se“ u *Bibliji* ni na jednom mestu ne spominje da je žena čovek” (Dudeková 2011,274). Kao odgovor na tvrdnje se pojavljuje pamflet dve godine kasnije pod nazivom *Pismo Ane Karberi (Anna Carberi) svom dragom* u kom se pokušavaju opovrgnuti ove tačke (Dudeková 2011,274).

Drugi pamflet se pojavljuje pred ugarskom skupštinom 1790.godine. To je bio anoniman pamflet pod nazivom *Ponizna molba ugarskih/madarskih majki* (Dudeková 2011,274). U ovom pamfletu se zahtevalo da “ženama treba omogućiti da prisustvuju zasedanjima u ugarskoj skupštini” (Dudeková 2007, 86). U ovom pamfletu žene nisu zahtevale pravo glasa, već samo da im se omogući prisustvo za vreme skupštinskih zasedanja.

Najradikalniji spis u ugarskoj javnosti je objavljen 1808.godine. U duhu prosvjetiteljstva Jan Feješ (Ján Feješ) objavljuje spis pod nazivom *Da li je čovečanstvo zasluzilo više muški ili ženski pol – u korist ženskog pola*. Feješ u ovom spisu iznosi radikalnu tvrdnju u to doba. On polazi od toga da je jednakost između muškaraca i žena prirodno data i da zato kako on smatra da „treba da se i ozakoni“ (Dudeková 2011, 275).

Najznačajniji i najpoznatiji predstavnik ugarskog parlamenta koji javno istupa u raspravi o jednakosti polova je Ištvan Majorosa, poslanik za grad Sentu u ugarskom parlamentu, koji čita *Potčinjenost žena* i sledi primer delovanja Džona Stjuarta Mila. Majorosa, već 1871.godine “kada je otvorena prva viša stručna škola za devojke u Budimpešti” zahteva iz svoje poslaničke klupe da se “ženama po dostizanju visokog obrazovanja prilikom zapošljavanja ne stavlju prepreke” (Dudeková 2011, 100). Drugi, hrabar potez poslanika Majorosa u ugarskom parlamentu je iz 1972.godine. On daje predlog parlamentu pod nazivom *O ravnopravnosti muškaraca i žena* (Dudeková 2011,100). Dve godine kasnije, 1874.godine je opet u parlamentu zahtevao reformu izbornog sistema” u korist ravnopravnosti žena

(Dudeková 2011, 101). Majorosa kaže da “izborne pravo treba da se tiče svih građana bez obzira na pol” i zahteva da “žene koje su do bile svedočanstvo iz javnog ispita, bez obzira na struku, treba da dobiju pravo glasa” (Dudeková 2011,101). Iz ovog zahteva Majorosa možemo videti da je po njemu za pravo glasa važnije obrazovanje građana/ki a, ne pol. Svi ovi zahtevi Majorosa su doživeli samo podsmeh kako u parlamentu, tako u javnosti i nisu došli do nivoa ozbiljne rasprave, što možemo videti iz sledećih karikatura.

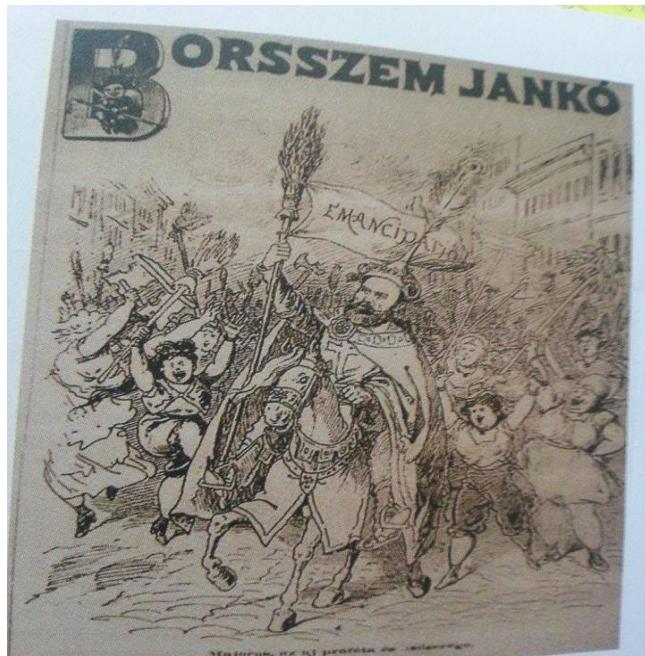

Karikatura pod nazivom *Muška emancipacija*. Prikazan Ištvan Majorosa kako kuva po receptu Džona Stjuarta Mila. Časopis *Üstökös – Kometa*, objavljeno 16.08.1873.godine. Izvor: Dudeková 2011,100.

Karikatura pod nazivom *Ženska emancipacija*.

Prikazano kako apostol Majoros vidi žene. Časopis *Üstökös – Kometa*, objavljeno 16.08.1873.godine. Izvor: Dudeková 2011,100.

Karikatura pod nazivom *Majoros, novi prorok i njegova družina*.

Objavljeno na naslovnoj strani časopisa *Borssezem Jankó* 17.08.1873. godine. Izvor : Dudeková 2011,101.

Karikatura pod nazivom *Žena budućnosti*.

Objavljeno u časopisu *Borssezem Jankó*, 11.02.1872. godine. Izvor: Dudeková 2011,104.

Trideset godina nakon predloga Majorosa i poboljšanjem građanskog statusa žena kroz prava na visoko obrazovanje i pravo glasa u ugarskom parlmentu se otvaraju nove rasprave o jednakosti polova. Poslanik Stranke za nezavisnost Karol Kmetia (Károl Kmetya), ujedno i profesor prava na univerzitetu u Budimpešti 1907.godine, zabrinuto se obraća ministru kulture² da treba ograničiti broj studentkinja prava, odnosno uvesti *numerus clausus* (Dudeková 2011, 102).³ Kmetija je zabrinut da kako on kaže „obrazovanje – stvara novi tip žene: ženu spodobu, koja nema ništa zajedničko sa tradicionalnom ženom u Ugarskoj“ (Dudeková 2011,102). Kmetia smatra da taj novi tip žene jeste „tip žene, koji podržava feminističke hirove, i smatra moralnost i stidljivost za naivnost, odnosno tip žene koji hoće da pobegne od domaćinstva, koji ne pronalazi radost, sreću i spokojnost u okviru porodice...“ (Dudeková 2011,102). Iz ovoga možemo zaključiti da poslanik i profesor Kmetia smatra da će obrazovanje žena ugroziti dosadašnje porodične vrednosti i rešenje vidi u ograničavanju prava žena na visoko obrazovanje.

² Ministar kulture je bio u tom periodu zadužen i za školstvo.

³ Sličan primer imamo iz Srbije kada 1899.godine ministar prosvete Andra Đorđević želi da uskrati pravo devojaka na školovanje na Velikoj školi (Božinović 1996,63).

U parlamentarnoj raspravi o obrazovanju žena, u kojoj učestvuju samo muškarci, poslanik grof Dezider Banfi (Dezider Banffy) ide još korak dalje. Banfi zahteva da se pored upisa na univerzitet, ograniči i upis žena u srednje škole koristeći Kemptijevu retoriku zabrinutosti propadanja porodice u Ugarskoj.

3.3. Začeci udruživanja žena u Ugarskoj – najvažnije struje. Konzervativizam ili feminism

Začetke osvajanja građanskog statusa žena u Ugarskoj moramo sagledati kroz povezanost problema nacionalnog pitanja sa udruživanjem i ciljevima obrazovanja. Odnosno ideju da „predstavnici narodnodnooslobodilačkih pokreta zahtevaju poboljšanje obrazovanja žena“, i političku aktivnost žena, ali ne iz razloga poboljšanja njihovog položaja u društvu već sa ciljem da „mogu bolje da ispune svoju misiju – vaspitanje dece u duhu svog naroda“ (Dudeková 2007,87). Možemo reći da buđenjem nacionalne svesti i pitanjem ko ima pravo da bude građanin (da li su nacionalne manjine građani?) budi se i svest o ženi kao građanki.⁴ Upravo je ovo bila osnovna argumentacija koja je doprinela poboljšanju prava na obrazovanje⁵, ali i udruživanje žena. Ovu argumentaciju ćemo videti kasnije u radu na primeru osnivanja udruženja „Živena“.

Tri najvažnije struje ženskog udruživanja u Ugarskoj. Pravo na udruživanje u kontekstu Ugarske se prvi put pominje u „Ustavu iz 1849. godine“, ali se praktično primenjuje nakon „šezdesetih godina 19.veka“ (Kodajová 2011, 214). Udruženja čije se delanje vezivalo za društvene promene su i dalje pripadala „muškom svetu“ (Kodajová 2011, 214). Udruženja žena u 19. veku su se osnivala kao npr. deo crkvenih aktivnosti, udruženja „crkvenih horova, dobročiniteljstva, prostetiteljstva“ i to samo uz „ prisustvo muževa“ (Kodajová 2011, 214).

---

⁴ O pojmu proizvodnje građanina a zatim i definisanju žene kao građanke piše teoretičarka i filosofkinja Adrijana Zaharijević. Za žene je često delokrug njihovog bitisanja bio dom a za muškarce polje politike. Polje politike za žene počinje da se otvara usled potlačenosti jedne grupacije, u ovom kontekstu autorka koristi primer čartističkog pokreta, gde se članice Ženskog političkog saveza (*Female Political Union of Newcastle-on-Tyne*) iz Njukaska bune smatrajući da i one treba da uđu u polje politike i postanu građanke jer interesi njihovih očeva, muževa i braće su i njihovi interesi. One se pitaju ako su oni potlačeni, zar i one ne učestvuju u tom zlu potlačenosti (Zaharijević 2014, 289)?

⁵ Zaharijević govoreći o povezanosti definisanja žene kao građanke i sticanja prava na obrazovanje citira sifražetkinju Arabelu Šor (Arabella Shore) da obrazovanje žena nikada neće biti od nacionalnog značaja dok žene nesteknu nikakvu političku vrednost (Zaharijević 2014a, 79).

Udruženja žena početkom 20.veka možemo šire sagledati i podeliti na tri glavne ideoološke struje ženskog pokreta u Ugarskoj. Prva i najbrojnija struja je „ hrišćansko – konzervativna struja koja je pod jakim uticajem katoličke crkve;⁶ socialnodemokratska, koja je povezana sa socialdemokratskom strankom u Ugarskoj;⁷ radikalno građanska struja, liberalno, čak levičarski orjentisana, koja predstavlja radikalni feministički pokret sa bogatim međunarodnim kontaktima“ (Dudeková 2007, 87).

Za ovaj rad najznačajnija je liberalno orjentisana, radikalna građanska struja koju je javno predstavljao feministički pokret pod nazovom “Feminističko udruženje“ (*Feministák Egyesülete*). Ovaj pokret je važan zbog odnosa koji je imao sa “Živenom“ o kom će pisati. Osnivačice ovog udruženja su Roza Švimer (Róza Schwimmer) i Vilama Gluklih (Vilma Glücklich) koje su osnovale 1904.godine. One su se zalagale pre svega, za pravo glasa žena u Ugarskoj, pacifizam i međunarodnu saradnju sa ženskim organizacijama (Dudeková 2011, 237-238). Najbližu saradnju sa ovim pokretom je imala radikalna članica udruženja “Živena“ Hana Gregorova (Hanna Gregorová)⁸, iako je kasnije tu svoju saradnju negirala. Gregorova je u ovom udruženju videla mogućnost saradnje između žena i tražila je solidarnost mađarskih žena u smislu da se javno ograde od šovinizma mađarske vlasti i podrže ideju sestara Slovakinja da se omogući otvaranje škole u maternjem jeziku. Podaci nam govore da je Gregorova 1917.godine poslala svoj tekst *Mađarskim ženama* (*Maďarským ženám*) u kom je kritikovala nacionalnu politiku koji Ugraska vodi prema Slovacima i Slovakinjama moleći svoje mađarske sestre da stanu u odbranu prava učenja na maternjem jeziku (Dudeková 2011,239). Tekst je trebalo da bude objavljen u časopisu *Žena* (*Žena*) koji je uređivalo “Feminističko udruženje“. Redakcija je kasnila sa objavljinjanjem ovog teksta jer se plašila cenzure i zbog toga je Gregorova bila jako razočarana kako ona sama piše da je tekst poslala

---

⁶ Glavne predstavnice u hrišćansko-konzervativnoj struci su bile Edit Farkaš (Edith Farkas), Sarlota Geocze (Sarlota Geőcze) i učiteljica Margit Slahta (Margit Slachta) koja je 1920.godine postala i prva žena koja je bila izabrana u novi mađarski parlament, poznata i po učešću u spašavanju Jevreja/ki tokom Drugog svetskog rata. Udruženja koja su pripadala ovoj struci su imala antifeminističke stavove i od feminizma su se javno ogradivale (Dudeková, 2011: 236-237).

⁷ Glavne predstavnice socijalno-demokratske struje su osnovale “Ugarsko udruženje radnika“ a to su njegova predsednica Seren Buhinge (Szerén Buchinger) i urednica časopisa *Radnica* (Robotnička) Mariška Gardoš (Mariska Gárdos). Ovo udruženje je od 1903.godine ujedinjavalo radnike u proizvodnji, ali i služavke. Ovo udruženje je stavljano interesu klase iznad interesa žena (Dudeková, 2011:237).

⁸ O Gregorovoj će pisati više u delu o predstavnicama “Živene“.

„sa naivnom verom da je moguć prijateljski suživot sa Mađarima“ i ovo je za nju predstavljaо vrhunac mađarsko-slovačkih neslaganja (Dudeková 2011,239).

Insistirajući na međunarodnoj saradnji “Feminističko udruženje“ odlučuje da organizuje *Međunarodni kongres žena* 1913.godine u Budimpešti. Na ovom kongresu su učestvovale i predstavnice “Međunarodne alianse žena sifražetkinja“ (*International Women Suffrage Alliance*)⁹ i “Međunarodni savet žena“ (*International Council of Women*). Predstavnice ovih organizacija kritikuju organizaciju kongresa koja počinje da liči na propagandu ugarske vlasti (Dudeková 2011, 241-242). Učešće na ovom kongresu odbijaju predstavnice “Odbora za pravo glasa žena u Češkoj“¹⁰ koje šalju protestnu notu protiv nacionalne politike koju vodi ugarska vlast prema “malim narodima“ smatrajući da je to njihova odgovornost da ustanu kao podrška ovim narodima (Dudeková 2011, 243). U časopisu *Živena* je odmah objavljena ova vest da su Slovaci i Slovakinje dobili/e podršku od Čehinja u borbi protiv tlačenja od strane Ugarske (Dudeková 2011,246). Da su predstavnice IWSA znale kakva je politička situacija možemo videti i iz pisma koje je Vansova poslala Džejkobsovoj još 1899.godine pišući o ženskom slovačkom pokretu i potlačenosti slovačkog naroda (Dudeková 2011,247).

Možemo zaključiti da predstavnice IWSA iako su znale o potlačenosti pojedinih naroda, odlučile su da održe kongres u Ugarskoj. Tu dolazimo do paradoksa i otvaranja novog pitanja kojim se zbog dužine rada neću ovde baviti a to je - da li je pravo glasa nekih žena važnije od osnovnih ljudskih prava svih ostalih žena koje ne spadaju u povlašćene narode? ¹¹

Iz navedenih podataka možemo zaključiti da iako su postojala i druga udruženja u Ugarskoj, ali saradnja sa “Živenom“ u postojećoj političkoj situaciji nije postojala.

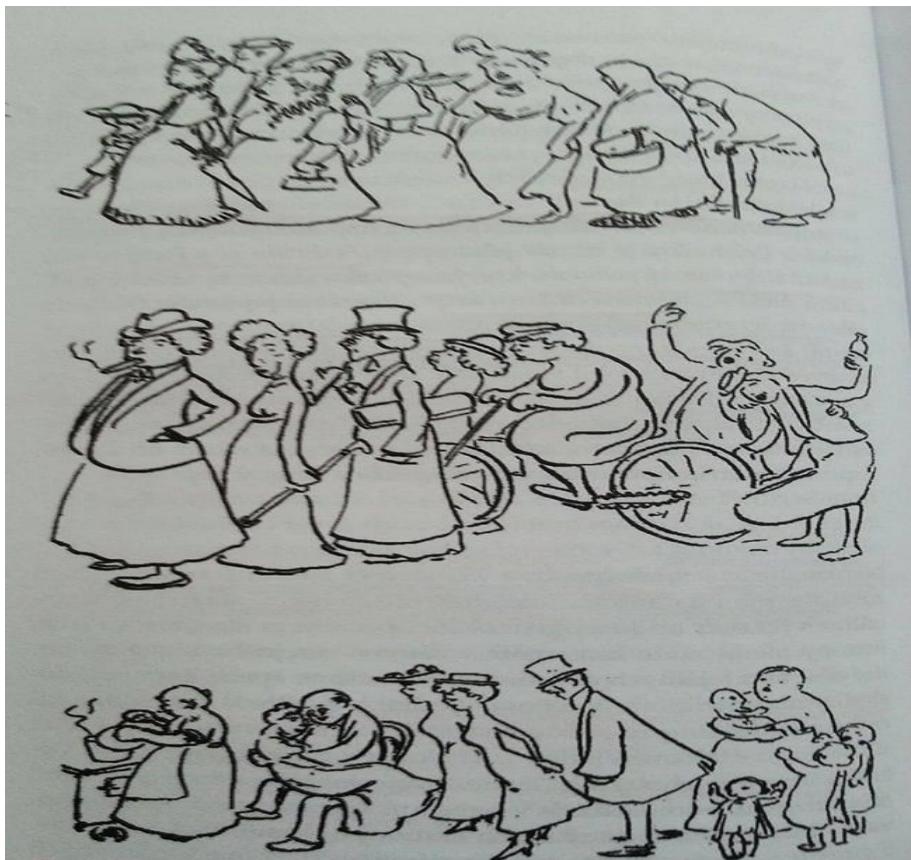
Kako ugarska javnost posmatra da žena treba da izgleda i da li treba da se emancipuje ili vрати u porodicu možemo videti iz sledeće karikature.

---

⁹ Predstavnice IWSA su bile Keri Čapman Kat (Carrie Chapman Catt) i Aleti Džejkobs (Aletty Jacobs).

¹⁰ Predstavnica češkog odbora za prava žena je bila Božena Kuneticka-Vikova (Božena Kunětická-Viková)

¹¹ bel huks (bell huks) je u njenoj knjizi *Feministička teorija: od margine ka centru* koju je napisala 1984. upravo kritikovala definisanje identiteta žena koje je univerzalan za sve žene a ipak ograničen samo na bele žene, domaćice, srednje klase, sa visokim obrazovanjem i time isključila sve ostale koje nisu bele, koje su siromašne i nemaju mogućnost da se obrazuju. Primjenjuje se sovjetska praksa isključivanja koja je prisutna kod žena koje dominiraju feminističkim diskursom. U ovom kontekstu možemo dodati i žene iz drugih podređenih i potlačenih naroda koje su u ovom kontekstu sifražetkinje previdele usled sopstvenog klasizma, rasizma, seksizma i šovinizma (bel huks 2006, 11).

Karikatura iz 1907.

godine. Na ovoj karikaturi su prikazana tri tipa žena. U prvom redu se nalaze poštene žene kojih je sve manje. U drugom redu se nalaze feministkinje – spodobe. U trećem redu je idealan tip žene. Izvor: Dudeková 2011, 276.

U analizi nastanka prvog ženskog slovačkog udruženja u Ugarskoj “Živena“ treba imati u vidu predhodno prikazan društveno – istorijski kontekst u kom nastaje i ulogu žena u njemu. Istoričarka i autorka jedne od najvažnijih knjiga za istraživanje istorijata udruženja “Živena“, Jarmila Tkadlečkova - Vatuhova (Jarmila Tkadlečková - Vantuchová) smatra da su osnivanje i aktivnosti ovog udruženja bile „zančajan pionirski čin“ i to u okviru celokupnog ugarskog prostora (Vantuchová 1969, 25).

4. Istorijat. Nastanak udruženja “Živena“

Kada sagledavamo istoriju ženskog pokreta kroz analizu udruženja „Živena“ kao prvog ženskog udruženja slovačkih žena na prostorima Ugarske krajem 19. i početkom 20.veka, treba imati u vidu da se ograničavamo samo na posmatranje i istraživanje istorijata ženskog pokreta kroz delovanje slovačke političke i društvene elite.

Prva autorka koja se bavila prikupljanjem podataka i istraživanjem istorijata udruženja „Živena“ do 1918.godine je bila Šćefanija Amalia Votrubova (Štefánia Amália Votrubová). Votrubova je tvrdila da slovački ženski pokret na prostorima tadašnje Ugarske nije postojao do: „Osnivanja i delovanja časopisa *Dennica*“¹² (1898 – 1914), udruženja „Živena“ od 1869. godine i njegovih almanaha, letopisa i časopisa *Živena* od 1910 (Dudeková 2011, 232).¹³ Druga značajna autorka koja je doprinela daljem prikupljanju podataka i istaživanju istorijata udruženja je već pomenuta Jarmila Tkadlečkova – Vantuhova koja je napisala knjigu *Živena – udruženje slovačkih žena*, koja je objavljena 1969.godine.

Prva monografija o „Živeni“ koju je napisala Štefana Votrubova. Izvor: Slovački narodni arhiv Bratislava, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Knjige o slovačkoj historiografiji i uopšteno*, kutija 153,inv.b.746.

¹² Časopis *Dennica* je uređivala spisateljica Terezia Vansova koja je bila članica i podpredsednica „Živene“ i najbolja prijateljica najpoznatije predsednice udruženja „Živena“ Elene Martohi Šoltesove.

¹³ Votrubova je kao prva koja je napisala monografiju *Živena*¹³ uticala na to da se dalja istraživanja istorijata slovačkog ženskog pokreta fokusiraju na udruženje „Živena“ i otkriju značajna imena ženskog pokreta kao što su „Terezija Vansova (Terézia Vansová), Elena Marothi Šoltesova (Elena Márothy – Šoltesová), Božena Slamčíkova Čimrava (Božena Slamčíková Timrava), Ljudmila Podjavorinska (Ľudmila Podjavorinská), i radikalna Hana Gregorova “.

Udruženje "Živena" je osnovano 1869. godine kao prvo udruženje slovačkih žena a ujedno i jedno od malobrojnih slovačkih udruženja u Ugarskoj krajem 19. i početkom 20.veka. Udruženje je osnovano u Turčianskom Sv. Martinu koji je u to vreme bio glavna prestonica slovačke političke i društvene elite. Udruženje "Živena" nastaje sa prvobitnim i osnovnim ciljem, koji je bio usmeren na „osnivanje prve stručne škole za devojke“ (Dudeková 2011, 233). U međuvremenu se usled nasilne mađarizacije zatvara glavna slovačka institucija u Ugarskoj krajem 19.veka a to je "Matica slovačka" i udruženje "Živena" neplanirano preuzima određene delatnosti "Matice slovačke". Te delatnosti su se odnosile na „narodnu umetnost, muzejske zbirke i književne almanah“ (Vantuchová 1969, 8).

4.1. Preteče ženskog pokreta na slovačkom govornom području u Ugarskoj

Razmišljanja o položaju slovačkih žena u društvu se kroz istoriju najčešće vezuju za ulogu žena u narodnooslobodilačkom pokretu. Kao preteču koji se bavio ovim pitanjem možemo izdvojiti najpoznatijeg borca u narodnooslobodilačkoj borbi i tvorca književnog slovačkog jezika Ljudovita Štura (Ľudovít Štúr). Iz čitanja njegovih članaka možemo zaključiti da on u analizi problema potčinjenosti žene u društvu ne polazi od ideje da je žena po prirodi niže biće, kao što u to doba većina intelektualaca misli već smatra da je problem u tome da je „naše žensko pokoljenje jako zapostavljen“, neobrazovano i da zbog toga nema volje da teži ka nečemu višem“ pišući dalje da je za to „kriv socijalni položaj žena, kojim od mладости pune glavu da njihov jedini ideal treba da bude udaja, i da zato ne možemo da se čudimo, kako se sve one trude samo da budu dobre domaćice koje imaju novac“ (Vantuchová 1969, 16). Iz Šturovih reči možemo videti da on neosuđuje žene, već vidi problem njihovog položaja u odnosu društva prema njima. Štur u *Slovačkim narodnim novinama* (*Slovenskje narodnie noviny*) 1842.godine piše da žena treba da učestvuje u javnom životu „makar to bilo i pasivno učešće“ (Vatuchová 1969,16). Pet godina kasnije, 1847.godine u nekoliko članaka u *Slovačkim narodnim novinama* on se zalaže za osnivanje škole za devojčice, smatrajući da to ne mora biti veliki projekat već da to mogu za početak biti i „male, lokalne škole“, a isto tako naglašava i nekoliko godina pre donošenja zakona o udruženjima, značaj udruženja žena i u borbi „protiv alkoholizma“, ali i u „osnivanju i organizvanju amaterskog pozorišta.“ (Vantuchová 1969,15). Upravo u periodu narodnooslobodilačke borbe javlja se ideja o

neophodnosti obrazovanja žena, jer jedino obrazovana žena može da pomogne muškarcu pri oslobođenju svoga naroda. To možemo videti i u članku Štefana Homolu koji piše poput Štura za *Slovačke narodne novine* 1846.godine članak pod nazivom *Zavod za vaspitanje devojka (Ústav pre vychovaňja djevčat)*. U tom članku navodi da je u narodnoj borbi neophodna žena jer „muškarac sam uradi, samo toliko koliko čovek sa jednom rukom“ i da je neophodna obrazovanost žena koje će u duhu svog naroda vaspitavati svoju decu (Vatuchová 1969,15). Zanimljivo je kako Homola pažljivo bira reči, navodeći ženu kao ruku, kao pomoćnicu muškarca, a ne kao ravnopravnu saborkinju u borbi za slobodu.

4.2. Rađanje ideje o osnivanju prvog slovačkog ženskog udruženja na prostorima Ugarske krajem 19. veka i pregled tačaka Pietorovog statuta

Inicijator osnivanja udruženja “Živena“ je bio Ambro Pietor (Ambro Pietor). Pietor je želeo da se osnuje udruženje slovačkih žena jer je smatrao da će se osnivanjem ovakvog udruženja prevazići „duševno i suštinsko ropstvo žena“ u društvu (Vantuchová 1969, 18). Na Pietora je uticala njegova poseta Češkoj gde je video da u Pragu već postoje „gradske škole za devojčice, stručna trgovачka škola za devojčice, ženska udruženja i Američki damski klub od 1865.godine“ (Vantuchová 1969,18). Pietor je video žensko udruživanje i obrazovanje žena kao osnovno sredstvo za postizanje boljeg položaja žena u društvu.¹⁴ Vođen tom idejom je polako počeo da priprema teren za osnivanje ženskog udruženja čiji bi primarni cilj bio osnivanje škola za devojčice pišući o svojim iskustivama iz Praga u *Pešťbudinskim saznanjima (Pešťbudínskych vedomostach) i Narodnom glasilu (Národnom hlásnikovi)*“ (Vantuchová 1969,18).

Pietor je kao pravnik sam napisao statut udruženja, koji je sadržao devet tačaka koje su se ticale same organizacije i načina rada udruženja. Ovim Pietorovim statutom je osnovano prvo slovačko udruženje žena “Živena“ 4. augusta 1869.godine a potvrdu da može početi sa radom

¹⁴ Ideju o obrazovanju žena kao osnovnog sredstva za postizanje boljeg položaja žena u društvu, ali i prosvećivanja društva uopšteno su imali i srpski prosvjetitelji poput Zaharija Orfelina u 18.veku koji piše u prvom srpskom almanahu o značaju poštovanja žene i pokazivanju ljubavi prema njoj i njenoj mudrosti. Nešto kasnije Dositej Obradović koji je smatrao da će obrazovanje žene naučiti da slobodno razmišljaju i da same dođu do istine o svom položaju srpskom društvu. U 19.veku je to bio i Dimitrije Davidović koji se zalagao za osnivanje škola i za devojčice (Božinović 1996, 27-30). Prvo ozbiljnije pitanje o obrazovanju devojka je pokrenuo ministar prosvete i književnik Jovan Sterija Popović 1845.godine kada je otvorio školu za devojčice (Trgovčević 2014, 65-66).

je dobilo 18. maja 1870.godine ličnom odlukom ministra kulture i prosvete Jozefa Etvovsa (Jozefa Etövösa) (Votrubová 1931, 9).

Ciljeve i ulogu udruženja ćemo sagledati kroz pregled članova statuta udruženja iz 1887.godine.

“Živena“ je bilo udruženje koje je imalo za cilj uspostavljanje i očuvanje ravnopravnosti, ali naglasak nije bio na rodnoj ravnopravnosti već društvenoj. Ciljevi udruženja žena su ciljevi bili usmereni na obrazovanje slovačkih devojaka bez obzira na versku i klasnu pripadnost.¹⁵ Odnosno, kao što možemo videti prioritet je bio ukidanje pre svega socijalnih i klasnih razlika.

U ovom radu ću prikazati pregled tačaka statuta iz 1887.godine za organizaciju i rad udruženja „Živena“.¹⁶

Prva tačka statuta je sadržala ime udruženja „*Živena, obrazovno i dobrotvorno udruženje slovačkih žena*“ i grad u kom će biti smešteno središte udruženja a to je Turčianski Sveti Martin.

Druga tačka statuta definiše ciljeve udruženja. “Živena“ kao dobrotvorno i obrazovno udruženje je imala za osnovni cilj da obezbedi obrazovanje devojaka iz svih klasa kroz pomoć i podršku ženama i devojkama iz socijalno ugroženih porodica u njihovom školovanju. Kao što sam već napisala, središte je trebalo da se nalazi u Turčianskom Svetom Martinu, ali je postojala ideja da se otvore ogranci koji bi trebali da budu smešteni u ostalim delovima Slovačke. Istorija je pokazala da do 1918.godine ogranci nisu bili otvoreni i da je udruženje delovalo samo u svom centralnom središtu.

U ovom delu su definisana tri osnovna cilja. Prvi cilj se odnosio na izdavanje poučnih i zabavnih knjiga i spisa u slovačkom jeziku; osnivanje obrazovnih zavoda za devojke, zavod za zaposlenje siromašnih žena itd.; finansijski podržati siromašne a sposobne devojke, kao što sa već navela u radu, bez obzira na političko i versko opredeljenje.

¹⁵ Slovački narodni arhiv Bratislava, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Statut "Živena" obrazovano i dobrotvorno udruženje slovačkih žena*, kutija 1, inv.b.2. U daljem tekstu koristiće se skraćenica SNA.

¹⁶ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Statut "Živena" obrazovano i dobrotvorno udruženje slovačkih žena*, kutija 1, inv.b.2.

Treća tačka statuta se odnosila na pitanje finansija i način na koji će se “Živena“ finansirati.

Četvrta tačka statuta se odnosila na pitanje članstva u udruženju. Ona glasi da član/ica može da bude svaka žena ili muškarac bez obzira na veroispovest, koji/a će se obavezati na plaćanje određene članarine.

Peta tačka statuta se odnosila na biračko pravo glasa.

Šesta tačka statuta se odnosila na obaveze rukovodstva udruženja a to su predsednik/ca udruženja, dva/e podpredsednika/ce (mandat na tri godine), trideset članova/ca u odboru (mandat na godinu dana), blagajnik/ca, računovođa/kinja, sekretar/ica (mandat na tri godine).

Sedma tačka statuta se odnosila na članstvo u Generalnoj skupštini udruženja. Ona je definisala da „članovi/ce Generalne skupštine udruženja mogu biti svi/e članovi/ce udruženja. Sadržala je i osnovne obaveze članova/ca skupštine a to su: izbor vodećih funkcionera udruženja, donošenje odluka o daljem radu udruženja i kontrola računa. Da bi ova skupština mogla biti održana bilo je neophodno prisustvo najmanje 30 članova/ca udruženja. Članovi/ce odbora su mogli/e biti samo osnivači/ce udruženja, dok su blaganici/ce, računovođe/kinje i sekretari/ce mogli/e biti svi/e članovi/ce udruženja. Članovi/ce biraju i direktore/ke obrazovnih zavoda, učitelje/ice.

Osma tačka statuta se ticala održavanje sastanaka članova udruženje koje se moraju održavati najmanje tri puta godišnje uz prisustvo najmanje osam članova/ca pored predsednica/ce.

Preostale tačke su se odnosile na: definisaje poslova od predsednika/ce do sekretara/ce i računovođe/kinje; pečat udruženja koji se zvao *Živena, udruženje slovačkih žena*; propise koji su se odnosili na preduzimanje određenih mera u slučaju da postoji potreba da udruženje prestane sa radom.

Na osnovu pregleda tačaka statuta udruženja možemo zaključiti da je “Živena“ osnovana sa prvočitim ciljem da obezbedi obrazovanje devojkama i ženama iz svih društvenih slojeva radi prevazilaženja dosadašnjeg „duhovnog i suštinskog robstva žena“ i postizanja boljeg položaja u društvu kroz obrazovanje i zapošljavanje (Vantuchová 1969, 23).

4.3. Osnivači udruženja “Živena“

Kada pođemo od analize spiska sa imenima osnivača udruženja “Živene“ kao prvog slovačkog udruženja žena, samim tim i prve legitimne forme političke participacije slovačkih žena nailazimo na jednan paradoks a to je da su svi osnivači udruženja žena bili zapravo muškarci. Ovi muškarci su bili ujedno i predvodnici narodnooslobodilačke borbe sa središtem u Turčianskom Sv. Martinu, ukupno njih dvadesetpetoro sa najpoznatijim imenima poput već pomenutog inicijatora „ Ambra Pietora (Ambro Pietor), Viliam Paulini Toth (Viliam Paulíny Tóth), Mikulaš Ferenčík (Mikuláš Ferenčík), Pavol Mudronj (Pavol Mudroň) i Ambroz Pivko (Ambráz Pivko“ (Kodajová 2011, 218). Autor Ivan Kučma (Ivan Kučma) koji se bavi analizom političke istorije Martina kritikuje ovakvo preuzimanje jedine mogućnosti političke participacije žena od strane muškaraca i navodi da su „za razliku od britanskih sifražetkinja slovački ženski pokret osnovali i vodili muškarci“ (Kučma 2014, 55). On smatra da je i pored toga što je formalno prva predsednica bila žena, a to je bila Ana Pivkova (Anna Pivková)¹⁷ u periodu od 1869. do 1894.godine, da su udruženje zapravo vodili muškarci sa najvećim uticajem po Kučmi, ali i drugih autora i autorki o kojima će kasnije pisati u poglavlju o rukovodstvu udruženja, sekretara udruženja Svetozara Hurbana Vajanskog (Svetozár Hurban Vajanský).

4.4. Slovačke lepotice, Drugarice ili Živena...? Kako je udruženje dobilo ime “Živena“?

Pored brojnih neslaganja oko samog naziva udruženja, Ambro Pietor kao iniciator osnivanja prvog slovačkog udruženja žena je presudio i na kraju sam odredio naziv. Pietor je dao udruženju ime “Živena“ i razlog je obrazložio sledećim rečima: „ Pod pojmom Živena su naši preci podrazumevali osobu koja je imala moć nad životom i životnom energijom. A našim Slovakinjama je potreban žustar život i duhovno delanje“ (Vatuchová 1969, 19). Tadašnji istaknuti pesnik i intelektualac Andrej Sladkovič (Andrej Sládkovič) je izrazio neslaganje sa Pietrom smatrajući da udruženje ne bi trebalo da dobije ime po nekom mitološkom biću, već bi trebalo da to ime označava sadašnjost i „ predstavlja trenutnu potrebu slovačkog naroda“

---

¹⁷ Ana Pivkova je bila žena jednog od osnivača udruženja “Živena“ Ambroza Pivku. Pogledati u odeljku Rukovodstvo udruženja “Živena“.

(Kodajová 2011, 218). Njegovi predlozi su bili na primer „Slovačke lepotice (sestre, žene, drugarice)“, gde bi se kasnije i časopis ovog udruženja zvao „Knjiga slovačkih lepotica“ (Kodajová 2011,218). Sa današnjeg stanovišta, na osnovu izloženih podataka, možemo reći da je jako važno što Pietor nije poslušao Sladkoviča. On je svojom neposlušnošću sprečio da prvo udruženje u ženskom slovačkom pokretu nosi ime koje je simbol patrijarhata *Slovačke lepotice* već snažno ime *Živena* simbola životne energije i delanja.

Zvanični naziv udruženja je bio definisan u prvoj tački Pietrovog osnivačkog statuta 1869.godine *Živena, dobrotvorno udruženje slovačkih žena*. Dok je ime udruženja bilo izmenjeno 1883.godine na *Živena, obrazovno i dobrotvorno udruženje slovačkih žena* kao što se može videti i u statutu. Ime je bilo izmenjeno, odnosno dopunjeno obrazovnom delatnošću, jer je pored osnovne aktivnosti kao što je obezbeđivanje obrazovanja za devojke i žene iz svih društvenih slojeva, dopunjeno još jednom aktivnošću, a to je bilo „izdavanje slovačkih knjiga“ (Vantuchová 1969, 36).

5. Rukovodstvo udruženja “Živena“

5.1. Pregled najvažnijih i najuticajnih funkcionera i funkcionerki udruženja “Živena“

O prvim izborima na kojima su se birali/e funkcioneri/ke udruženja “Živena“ znamo jako malo zbog društveno istorijskog konteksta u kom udruženje nastaje. Sa ciljem da se što manje zna o društvenim i političkim aktivnostima Slovaka i Slovakinja u tadašnjoj Ugarskoj monarhiji, udruženje nije unosilo sve podatke u postojeći arhiv u Bratislavi do 1918.godine.

5.2. Prva predsednica

Prva predsednica udruženja “Živena“ je bila Ana Pivkova (Anna Pivková). Pivkova je ovu funkciju obavljala od osnivanja udruženja, odnosno od 1869. do 1894.godine. U vreme izbora na funkciju predsednice imala je 34.godine. U sazivu Pivkove, za „blagajnicu je bila izabrana Ana Mudronjova (Anna Mudroňová) a za sekretara profesor gimnazije u Martinu Jozef Nedobri (Jozef Nedobrý“ (Vantuchová 1969,20).

Ana Pivkova, portret.

Izvor: Tkadlečková – Vantuchová, Jarmila. Živena – spolok slovenských žien, 1969

Uprkos tome što je Pivkova bila izabrana kao prva funkcijerka i predsednica udruženja "Živena", čiji je osnovni cilj bio da uspostavlja ravnopravnost žena sa muškarcima kroz obrazovanje, i to osnivanjem škole i gimnazije za devojke, ona je bila jedna od najkonzervativnijih predstavnica udruženja po tom pitanju. Njen stav o emancipaciji žena i obrazovanju devojaka možemo videti u tekstu koji je objavila u časopisu *Orao* (Orl)¹⁸ o domaćem vaspitanju ženskog pola. Pivkova u ovom tekstu kritikuje majke koje daju svoje čerke u tadašnje privatne zavode, smatrajući da ovo tzv. moderno obrazovanje „znanje francuskog, sviranje klavira i vez“ jeste štetno za mlade devojke (Vantuchová 1969, 24). Pivkova smatra da majke treba da obrazuju svoje čerke u duhu narodnog kućnog vaspitanja a

¹⁸ Udruženje "Živena" sarađuje sa časopisom *Orol*, u kom ima samostalnu rubriku od 1870 – 1872, zahvaljujući dobrim poznanstvima tadašnjeg sekretara udruženja Jozefa Nedobriho.

ne „igranje gospođica“ (Kodajová 2011, 163). Pivkova se zalagala da obrazovanje devojaka podrazumeva znanje slovačkog jezika. Iz ovoga možemo zaključiti da ovde imamo jednu vrstu paradoksa gde je Pivkova, koja je bila prva funkcionerka i to dvadeset godina udruženja čiji je osnovni cilj bio osnivanje gimnazije za devojke, bila zagovornica emancipacije i obrazovanja žena i devojaka jedino ako je ono u duhu narodnooslobodilačke borbe.

Podpredsednice za vreme mandata Pivkove su bile „Jozefina Sabljakova (Jozefína Sabľáková) i Žofia Novakova (Žofia Nováková“ (Vantuchová 1969, 22).

5.3. Druga i najaktivnija predsednica u istoriji uduženja

Nakon ostavke prve predsednice Pivkove, njenu funkciju preuzima najaktivnija i napoznatija predsednica u istoriji udruženja Elena Marothi Šoltesova (Elena Maróthy Šoltesová). Šoltesova je najpre postala članica odbora udruženja 1880.godine a zatim postaje potpredsednica 1885.godine (Vantuchová 1969,41). Ona je bila predsednica “Živene“ od 1894 do 1927.godine, ali iz zapisnika sa godišnjih skupština možemo videti da je ona vodila sve važne sastanke i za vreme mandata Pivkove.¹⁹ Šoltesova je bila u svom radu i rukovođenju nezavisnija od uticaja na rad udrženja od strane muškog članstva “Živene“ u odnosu na predhodnu predsednicu. O njenom razočarenju i borbi u kojoj je morala da pravi kompromise sa muškim rukovodstvom udruženja ču pisati u delu o izdavačkoj delatnosti. ²⁰Za Šoltesovu možemo reći da je bila vodeća figura slovačkog ženskog pokreta u ovom periodu. Šoltesova je rođena 1855.godine u mestu Krupin. Njen otac Daniel Marothi (Daniel Maróthy) je bio „evangelistički sveštenik, ali i ugledan pesnik, pripadnik škole Ljudevita Štura“ (Kmet' 1976, 201). Obrazovanje koje je Šoltesova dobila je bilo klasično obrazovanje za devojku iz srednje klase. To je bilo obrazovanje u „narodnoj školi, gde su se učile osnove pisanja, čitanja maternjeg jezika i računanja i veronauke“ (Šoltesová 1978, 7). Za tadašnje obrazovanje devojke iz srednje klase je bilo neophodno i znanje mađarskog i nemačkog jezika koje je Šoltesova stekla boravkom u „mađarskoj kalvinističkoj porodici i školi“ (Šoltesová 1978,8). Nemački jezik je naučila u jednoj privatnoj bečkoj školi koju je vodila Janeta Friedlova (Jante

¹⁹ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894*, kutija 1, inv.b.2.

²⁰ O izdavačkoj delatnosti možete pročitati vise na 41. strani.

Friedelova). U ovoj školi je dobila mogućnost da pored nemačkoj jeziku izučava i „istoriju, geografiju i prirodne nauke“ do svoje trinaeste godine (Šoltesová 1978,8). Tu se njeno institucionalno obrazovanje završava. Kao mlada tinejdžerka i ne sanjajući da će postati najpoznatija predsednica udruženja „Živena“ sa „četrnaest godina prisustvuje njegovom osnivanju“ (Kmet' 1976, 201).

Elena Marothi – Šoltesova

Izvor: SNA,Fond Živena,udruženje slovačkih žena. *Fragmenti zaostavštine Elene Marothi – Šoltesove. Korespondencija 1894 – 1938*, kutija 149,inv.b.733.

Šoltesova kao spisateljica. Svoju prvu pripovedku „Na selu (Na dedine) objavljuje 1881.godine u *Slovačkim aspektima (Slovenske pohlad)*“ (Kmet' 1976, 201). Njeno najznačajnije delo je roman *Protiv struje (Proti prudu)* 1894.godine, koji se ujedno i smatra prvim slovačkim, političkim romanom. Roman govori o borbi i ljubavi između dvoje mlađih ljudi, između Slovakinje i Mađara u postojećim društveno-političkim okolnostima.²¹ U ovom

²¹ U romanu *Protiv struje* se zaljubljuje dvoje mlađih ljudi iz srednje klase, različitih nacionalnosti - Slovakinja i Mađar u vreme nasilne mađarizacije. Oni vode zajedničku borbu protiv sistema i sredine koja ih osuđuje kao

romanu kritikuje i slovačku i mađarsku elitu, zbog čega biva osuđena u slovačkoj javnosti od strane poznatih intelektualaca poput pisca Martina Kukučina (koji kasnije postaje njen prijatelj) koji joj zamera da je „pogrešno prikazala slovačku elitu“ na šta mu je Šoltesova odgovorila da je pisala „samo onako kako jeste“ (Kmet' 1796,202). Napisala je još niz pripovedaka. Roman *Moja deca (Moje deti)* je pisala 1923-1924.godine u kom opisuje „bolest i smrt svoje dece“ a zatim 1925.godine objavljuje svoju autobiografiju *Sedamdeset godina života (Sedemdesiat rokov života)* (Mikulová 2015,15). U svojoj sedamdeset i trećoj godini odbija „počasni doktorat koji je dodelio Karlov univerzitet“ (Mikulová 2015,16).²²

Šoltesova kao urednica. Šoltesova kao urednica se najviše bavi feminističkim temama iako to ona sama tako ne naziva. O njenim stavovima o ženskom pitanju će biti reči kasnije. Ona primećuje da žene veoma malo pišu i kao rešenje vidi osnivanje časopisa za žene. Detaljnije će ovu temu izložiti u delu o izdavačkoj delatnosti.²³ Prvi tekst koji objavljuje u ovom kontekstu se naziva „*Šta će nam ti ženski časopisi (Načo sú tie ženské časopisy)*“ u časopisu koji vodi njena saborkinja Terezia Vansova *Dennica* 1898.godine, zatim piše članak za *Živenu (Živena)* poput *Uloga Živene (Úloha Živene)* 1885, *Još nešto o lekturi (Ešte niečo o lektúre)* 1916. godine i za *Ženski svet (Žensky svet)*“ (Mikulová 2015, 24). Šoltesova takođe piše i portrete raznih pisaca i spisateljica i koristi svoj izgrađeni autoritet kao urednice da brani feminističke spisateljice poput Hane Gregorove²⁴ i Božene Slamčíkove Timrave²⁵ od napada muških kritičara – intelektualaca tog doba (Mikulová 2015, 25-29).

Šoltesova i žensko pitanje. Iako se Šoltesova 1913.godine izjasnila o ženskom pitanju govoreći da „iako smo u centru Evrope, na emancipaciju gledamo sa udaljenog stanovišta, zato, što kod

---

izdajice svojih naroda. Sredina ih shvata kao svojevrsnu vrstu provokacije u postojećim društveno-političkim odnosima. Ali ovi mladi ljudi dokazuju da uz ljubav i toleranciju pobeđuje mržnja između dva naroda.

²² Marothi-Šoltesova odbija doktorat smatrajući da ovaj vid priznanja treba da dobiju samo školovanju ljudi. Pretpostavlja se da pošto njoj nije bilo dozvoljeno da se školuje kao mlada smatrala da je „ne bi obradovao kao ove školovane ljude“ (Mikulová 2015,16).

²³ O izdavačkoj delatnosti pogledati više na strani 41.

²⁴ O Hani Gregorovo više na strani 30.

²⁵ Božena Slamčíkova koje se predstavljala pod pseudonimom Timrava u svojim pripovedkama o seoskom životu piše o nasilju nad ženama od strane njihovih muževa. Razbija predrasude poput dominantnog shvatanja u to vreme da je ljubav kada muž bije svoju ženu u braku, žečeći da ukaže da to nije ljubav već nasilje. Piše o tome kako ugledni muškarci u društvu „koji ni muvu ne bi ubili“ mogu biti nasilni prema svojim ženama, o prislinom braku koji se završava fizičkim i psihičkim nasiljem nad ženom kao i o nasilju nad ženom u muževljevoj porodici od strane njenih članova. Značajne teme pored nasilja nad ženama koje pokreće su i problem izbeglištva, alkoholizma, primitivizma i konzervativizma u slovačkim seoskim sredinama (Kmet' 1976, 271-277).

nas sopstvenog, radikalnog ženskog pitanja nije bilo, samo su nas talasi sa strane malo zapljušnuli“ (Kodajová 2011,228). Ipak, smatra da je emancipacija značajno pitanje, a to možemo videti u njenom članku *Začeti put (Začata cesta)* pišući da „emancipacija treba da podrzumeva jednaka moralna pravila koja bi isto važila i za muškarca i za ženu, kako bi postali pravi partneri. Pod partnerstvom „ne smatram samo brak, već i van njega, u društvu, kao izmenu duhovnih darova“ (Vantuchová 1969, 43). O pravu glasa žena izjašnjava se poput Meri Vulstonkraf smatrajući da je „groteskno govoriti o izbornom pravu žene, u državi, u kojoj pravo glasa nema praktično ceo jedan narod“ (Vantuchová 1969,43). Ovde možemo da se vratimo na Vulstokraf koja isto tako smatra da iako žene bi trebalo da dobiju glasa, u sistemu koji je samo „zgodna podpora za despotizam, ne treba da se žale, jer nisu zastupljene ništa manje od brojne klase preopterećenih radnika...“ (Vulstonkraft 1994, 186). Šoltesova, takođe smatra da žene u Ugarskoj „mogu jako malo da se ostvare, i da im je mnogo poslova još uvek nedostupno“ (Vantuchová 1969,43). Šoltesova piše i o problemu neudatih žena, odnosno problemu da se vrednost žene posmatra jedino kroz porodicu smatrajući da takve žene na žalost u ovakovom društvu „ostaju bez vrednosti, bez značaja i bez životne uloge“ (Vantuchová 1969,44).

5.4. Najvažnija potpredsednica udruženja

Terezia Vansova je rođena 1857.godine. Kao i njena najvernija saborkinja Šoltesova, rođena je u porodici evangeličkog sveštenika. Kao i većina devojka iz ovakvih porodica i Vansova ima tu privilegiju da dobije obrazovanje. Tako je „1870.godine, roditelji šalju u nemačku školu za devojčice u Banskoj Bistrici poznatom pedagogu Karlu Orfanidesovi (Karl Orfanides). Zatim 1871. odlazi u privatnu mađarsku ustanovu profesora Fabria (Fabry) u Rimavskoj Soboti“ (Mikulová 2015, 133). Profesor vidi talenat kod mlade Vansove i preporučuje roditeljima da je upišu u višu školu, oni to odbijaju, ali Vansova nastavlja da se samoobrazuje čitajući razne knjige i časopise (Mikulová 2015,133). Potpredsednica “Živene“ postaje 1895.godine (Kmet' 1976, 204).

Vansova kao spisateljica. Iako Vansovoj izostaje podrška muža u njenom pisanju, ona počinje sa pisanjem „1876. godine na nemačkom jeziku i to za časopis *Karpathenpost* (Mikulová 2015, 134). Zanimljiva anegdota se vezuje za njenu neposlušnost i slobodni duh. Njen muž ne

želeći da njegova žena čita časopise, pokušava da je u tome zaustavi tako što ukida novac za njihovu preplatu. Kao finansijski zavisna od muža Vansova odlučuje da napravi saradnju sa *Narodnim novinama i Slovačkim aspektima* u smislu „da će ona za njih pisati kratke članke a oni će joj zauzvrat slati časopise“ (Kmet’ 1976, 204). Vansova je ovim činom sama sebi obezbedila mogućnost daljeg usavršavanja kroz čitanje, ali i kroz pisanje. Napisala je „šest životopisa, dve pozorišne drame, tri romana, dva putopisa, istraživala je dijalekt, i sakupljala je folklorni materijal“ (Mikulová 2015, 70). Vansova je napisala i *science fiction* priču putem koje kritikuje šovinizam kod Slovaka. Priča je „objavljena 1887. godine u časopisu *Slovački aspekti* pod nazivom 2888“ (Mikulová 2015, 136).

Terezia Vansova

Izvor: Mikulová, Marcela. Tri spisovatelky, 2015.

Vansova kao urednica. Vansova osniva prvi časopis za žene, koji i sama uređuje. Njen talenat prepoznaje „1898. godine češki aktivista Karol Kalal (Karol Kalal) čiju ponudu prihvata, ponudu da uređuje prvi ženski časopis na slovačkom jeziku“ (Cviková 2006, 597). Časopis se

izdaje u formi „mesečnika pod nazivom *Dennica – Ženski i porodični list za učenje i zabavu* (*Dennica – Ženský a roddiný list pre poučenie a zábavu*) u kom je ženska problematika prezentovana u mnogo življoj formi u odnosu na “Živenu“ (Kodajová 2011, 224). Ovaj časopis je objavljivao „slovačke članke, prevode sa češke i zapadnoeuropejske ženske literature, ali je obuhvatao i mnoštvo informacija o ženskom pokretu i časopisima u češkim krajevima i zapadnoevropskim centrima“ (Kodajová 2011, 224). Pored važnih obrazovnih tema, u časopisu piše i o svakodnevnim stvarima kao što su „članci o zdravlju, kuvanju, vezu, baštovanstvu, modi, plesu i domaćinstvu“ (Kmet' 1976,204). Vansova je bila urednica u ovom časopisu od „1898 – 1908 i 1910 – 1914.godine“ (Cviková 2006, 597). Samo nastajanje časopisa su mnogi/e gledali/e sa podsmehom, govorili su da „neće izaći ni treći broj“ ovog časopisa, ali pobeda Vansove je bila u njenom neodustajanju i časopis je izlazio dvadeset godina (Gregorová 2008, 244). Vansova je želela da proširi saradnju između slovačkih i rumunskih žena, kako zbog interesa žena, tako zbog „političkog konteksta: spajanjem podređenih u borbi protiv zajedničkog neprijatelja“, ali želeći da predstavi svoju ideju i da govorи o ovoj saradnji „1893.godine u Turčianskom Svetom Martinu na narodnom slavlju tražila je javnu reč“, ali je bila odbijena i nisu joj dali da govorи (Gregorová 2008, 244). Nakon pada dualne monarhije i osnivanja Čehoslovačke kao nove države, Vansova postaje „urednica od 1920 – 1923. godine u časopisu *Slovačka žena (Slovenska žena)*“ (Cviková 2006, 597). Ona nije zadovoljna kvalitetom ovog časopisa i uređivanje je neispunjava. Vansnova je govorila da joj ovaj časopis „nije prirastao za srce a Slovakinje ga nerazumeju“ (Mikulová 2015, 139).

Vansova je i kao spisateljica i kao urednica uvela neku vrstu bunta i neprihvatanja tadašnjeg shvatnja uloge žene. Ona u svojim delima i člancima koje objavljuje pravi neku vrstu pobune u patrijarhalnim odnosima kroz svoje junakinje koje odbijaju „slepu poslušnost i automacko podređivanje dotadašnjem društvenom diktatu,, (Mikulová 2015,84). Ona po Mikulovoj stvara neku novu vrstu kulturnog identiteta kod žena (Mikulová 2015,84). To pokazuje i zabrinutost muških narodnih intelektualaca poput Jozefa Škultetih (Jozef Škultéty) koji 1897.godine piše Vansovoj da ne treba da bude urednica jer ona „predstavlja opasnu širiteljku ženske emancipacije“ (Holly 2011,37).

Terezia Vansova i Elena Marothi Šoltesova

Izvor: Mikulová, Marcela. Tri spisovatelky, 2015.

5.5. Hana Gregorova, kao primer druge generacije žena u udruženju

Hana Gregorova se rodila 1885.godine u Turčianskom Svetom Martinu gde je i dobila osnovno obrazovanje. Bila je „spisateljica, borkinja za prava žena, publicistkinja, prosvetna radnica i glumica“ (Gregorová 2008, 2). Bila je među prvim članicama udruženja koje su se bezkompromisno suprotstavile konzervativnoj većini i otvorile nove teme i prostore za osvajanje prava devojka i žena.

Gregorova kao spisateljica. Svojom knjigom pripovedaka *Žena* koja je izdata 1912.godine je izazvala buru negativnih reakcija u krugu dominantnih, konzervativnih intelektualaca. Ova knjiga se danas smatra svojevrsim „manifestom emancipacije“ na slovačkom govornom području u Ugarskoj (Kodajová 2011, 572). Neprijatnosti sa kojima se hrabra Gregorova suočavala nakon izdavanja ove knjige možemo pročitati iz pisma u kom Marka Ivanka – Pietrova (Marka Ivanková Pietrová) podseća Gregorovu. U pismu piše „Da li se sećaš kako je Vajanski pljunuo ispred tebe i rekao „Fuj, devojka, femina!“²⁶“ (Gregorová 2008, 191). Njena knjiga pripovedaka je bila kontroverzna jer se bavila preispitivanjem postojećeg položaja žena u društvu, svih klasa. Ona u ovoj knjizi govori o problemu muškog psihičkog nasilja u partnerskim odnosima, o nemogućnosti obrazovanja i samoobrazovanja devojaka iz nižih klasa putem čitanja, o odbijanju žene da se prilagodi postojećim konvencijama i unapred

²⁶ U ovom kontekstu Vajanski ovom rečenicom želi da uvredi Gregorovu kao feministkinju.

određenoj sudbini. Ona želi da napiše da „žene nemaju tu slobodu da se same razvijaju“ i da se stalno od njih očekuje „poslušnost u skladu sa društvenim očekivanjima“ i da ih to samo vodi ka „neslobodi i očajanju“, odnosno da za njih u ovako postavljenom sistemu „ne postoji srećan kraj“ (Gregorová 2008, 193). Drugu feminističku knjigu Gregorova objavljuje 1929.godine pod nazivom *Slovakinja, ognjište i knjiga (Slovenka pri krbe a knihe)*. Ova knjiga predstavlja prvu istoriju ženskom pokreta na slovačkom govornom području u kojoj piše o Slovakinjama „hronološki od najstarijih vremena do autorkine sadašnjice“ (Gregorová 2008, 227). Gregorova u ovoj knjizi polazi od ideje da se emancipacija žene u narodu pogrešno shvatala, da se Slovakinja dugo posmatrala kao „pepeljuga“ koja čuči poslušno kraj ognjišta i da je to bio okvir njenih „prava i dužnosti“ koji joj se stavlja kao najveća vrednost kao žene, kao ljudskog bića (Kodajová 2011, 175). Gregorova govori da je u okviru ovog koncepta pepeljuge posmatrana i borba za obrazovanje žena kao majki i kao čerki naroda, ali sagledavajući istoriju ove borbe, ona zaključuje da je „upravo ovakvo obrazovanje otvorilo ženama nove mogućnosti realizacije i ostvarenja same sebe“ jer je doprinelo shvatanju da će upravo „obrazovanje žene, usavršiti svet u njegovom političkom i socialnom nesavršenstvu“, odnosno da obrazovanje „nije cilj već oruđe, koje treba de predstavlja novu životnu borbu za bolji i lepši svet“ (Kodajová 2011, 175).

Hana Gregorova

Izvor: Kodajova,Daniela. Ženy v tieni mužov: spisovatelky, redaktorky a prekladatelky, 2011.

Kao što sam i na početku spomenula, možemo videti da Gregorova spada u radikalniju i bezkompromisnu, novu generaciju žena u „Živeni“. Gregorova u udruženju otvara i nova pitanja kao što su „laka žena, prisilni brakovi, vanbračna deca“ (Vantuchová 1969,46). Pored toga što izaziva otpor zbog već pomenute knjige *Žene* u kojoj poručuje mladim devojkama da njihov osnovni cilj ne mora biti udaja, ona radikalnim stavovima na predavanju u organizaciji „Živene“ *O ženskom pitanju u Slovačkoj*, bezkompromisno kritikuje Podjavnorinsku kao i *Narodne novine* (Vantuchová 1969, 46). U svojoj biografiji Gregorova piše o ovom čuvenom predavanju u organizaciji „Živene“ koje je održala 2. februara 1912.godine. Gregorova tu piše da je htela da argumentovano „dokaže da je slovačka žena kulturno zaostala, da u braku ima

pravo jedino da čuti, da se samo podređuje svom mužu, i ne daj bože da o nečemu pokuša da polemiše, napokon gde bi za to našla i hraborst, ali i uma?“ (Gregorová 2008, 101). Već u prvoj rečenici predavanja možemo videti hrabost i bezkompromisnost Gregorove na predavanju koje drži mladim devojkama. Gregorova dalje govori kako je „nepristojno traćenje mladosti na beznačajno kukičanje čipki za miraz i ponizno čekanje mladoženje“ (Gregorová 2008, 101). Možemo videti kako Gregorova poručuje devojkama da njihova težnja ne treba da bude usmerena samo na udaju, i služenju mužu već da postoji nešto i van braka, gde mogu da se ostvare. Ovo predavanje je predsavljalo veliki skandal u društvu. Pored verbalnih napada na Gregorovu, nastavljaju se napadi i na udruženje, ne samo od strane muškaraca, već i od strane „zabrinutih“ majki koje su puštale svoje devojčice na razna predavanja udruženja. Komentar koji će izdvojiti je verbalni napad na Gregorovu od strane jedne žene u jednoj knjižari „Ljuta sam na vas! Kakav nemoral! Kako ste mogli to dozvoliti na jednom predavanju “Živene“ ? Izrekli ste mnogo gluposti, od vas treba čuvati mlade devojčice!“ (Gregorová 2008,102). Ovakvu vrstu linča je Gregorova nakon ovog predavanja doživljavala skoro svakog dana na ulici.

Značajna činjenica je da su “konzervativne“ članice Vansova i Šoltesova podržale Gregorovovu i javno. Vansova je to učinila kao urednica časopisa *Denica* u kom objavljuje članak o spornom predavanju u kom piše „Naš auditorijum je konačno čuo istinu, i dobru misao o ženskom pitanju, koja se danas kreće među celim obrazovanim svetom. Kod nas su regresivna, nerazumna viđenja, koja nam govore da o ženskom i muškom pitanju ne treba pisati već treba govoriti da je to nemoralna stvar“ a ovu „lažljivu istinu je podrila Gregorova u svom predavanju“ (Gregorová 2008,102). Možemo reći da u ovom tekstu Vansova ide još i korak dalje nastavljući stopama Gregorove pišući da je ovim predavanjem otvorila putem pitanja o obrazovanju devojaka i žena, i pitanje privatne sfere o kojoj se do sada nije raspravljalo a reč je o (ne)ravnopravnim odnosima u braku između žene i muža, gde je pre svega obrazovanje drži u potčinjenom položaju.

Ovde se vraćamo na *Ogled o braku* Herijete Tejlor Mil, o čemu je već bilo reči. H.T. Mil polazi od gotovo identičnog stava da se žene „odgajaju s jednim jedinim ciljem – da udajom obezbede sebi život.... Udati se, to je svrha njihovog postojanja, i kada to ostvare one prestaju da stvarno postoje kao bića dostoјna života ili bilo kog drugog korisnog cilja“ (Mil 1995, 35).

Poput Gregorove vidi izlaz iz ove sitaucije kroz obrazovanje, smatrajući da čak i bez promena zakona o braku, jer „kada celokupna zajednica bude stvarno obrazovana“ tada „niko neće sklapati brak“ (Mil 1995,35). I poput Gregorove koja govori da devojke prvo ceo svoj mladi život protraće pripremajući se za udaju da bi posle bile podređene muškarcu, služile mu do kraja svog ili njegovog života bez mogućnosti da to promene. H.T. Mil zato govori da „U sadašnjem sistemu običaja i javnog mnjenja, devojke stupaju u nešto što se naziva ugovor, potpuno neupućene u njegovo uslove, a da takve i treba da budu smatra se apsolutno suštinskim uslovom njihove podobnosti za pristupanje ugovoru!“ (Mil 1995, 35). H.T. Mil ide korak dalje od Gregorove i zahteva omogućavanje razvoda, ukoliko se ispostavi da u braku nema više ljubavi, smatrajući da takav zakon ne bi trebalo da se naziva „zakon o razvodu“ već „dokazom ljubavi“ (Mil 1995, 36). Sličnog razmišljanja je i već pomenuti Džon Stjuart Mil koji u svom *Ranom ogledu o braku i razvodu* polazi od shvatanja da je upravo obrazovanjem o kom su govorile i Gregorova i H.T. Mil ono što će devojkama i ženama omogućiti da ne budu „zavisne ni od oca ni od muža“ (Mil 1995, 26). Time će se oslobođiti položaja neslobode u kom će morati da predstavaljaju „igračku ili robinju muškarca koji je hrani“, odnosno dobiti obrazovanje koje je neće uputiti „onome što je suština svakog prostituisanja – čin davanja sopstvenog tela za parče hleba“ (Mil 1995, 26). Gregorova i u svom predavanju i u svojoj knjizi pripovedaka *O ženi* upozorava mlade devojke da ne moraju da se udaju kako bi se ostvarile u životu, da postoje i druge stvari, a o tome piše i Dž.S. Mil da bi brak trebalo da bude stvar izbora a „kako je to za žene sada, nešto što je blisko nuždi, nešto što je pod snažnim spoljašnjim pritiscima navedena da se priželjuje; jer ako se ne uda, smatra se da joj je život propao“ (Mil 1995, 29).

Vansova nastavljujući u *Denici* da brani Gregorovu, upravo brani prava žena kroz kritiku odnosa između muškaraca i žena. Vansova dalje piše da je Gregorova svojim predavanjem ušla „duboko u žensko i bračno pitanje, i pokazala lažni, neiskreni odnos neobrazovanih bračnih drugova, i označila put koji naše devojke i žene mogu i treba da se obrazuju“ (Gregorová 2008, 102). Možemo videti kako Gregorva kroz jedno ozbiljno predavanje u organizaciji udruženja „Živena“ otvara raspravu o jednoskosti polova u javnosti, o problemu obrazovanja devojaka i njihove prisilne udaje, kao i problema o potčinjenosti u braku. Zanimljivo je da su i tadašnje relativno konzervativne novine *Narodne novine* prenele ovu

vest kao vest o ženskom pitanju koja treba da zanima svaki kulturni narod, ali su se ipak ogradile da treba biti oprezan i čuvati Slovakinje ispred „lažnog učenja preteranog i nevažnog feminizma iz tuđine“ (Gregorová 2008, 120). Možemo videti da predavanje Gregorove jeste bilo samo zatišje pred buru, kada te iste godine objavljuje već pomenutu knjigu u radu *O ženi*. Ova knjiga je za konzervativnu javnost bila vrhunac nekulture i stranih uticaja. *Narodne novine* više nisu štedele Gregorovu, smatrajući da narušava ravnotežu u lepo uspostavljenom poretku i poziva žene na neposlušnost i revoluciju pišući da je vreme da se u “Slovačkoj pojave tipovi nezadovoljnih žena, i da prestane bojažljiva poslušnost prema muškarcima – gospodi” (Gregorová 2008, 102-103). *Narodne novine* tada pišu sa ciljem upozorenja naroda da ovakve žene nose pantalone, “ puše, filozofiraju u vazduh.... i bolesno su seksualne. Ustima propagiraju feminizam a u stvarnosti proizvode maskulinizam” (Gregorová 2008, 104). One proglašavaju Gregorovu kako je takav ” bled, slabokrvan izdanak feminizma rođen ispod Tatre izrastao iz nečega ... nezdravog. Izdanak ... bled je i slab, izrastao iz zagušljivog vazduha iz podruma” (Gregorová 2008,104). *Slovački dnevnik (Slovensky denník)* se tada obraća *Narodnim novinama* pišući da je upravo taj govor mržnje u njihovim novinama određeni vid “ pornografije, a ne rad Hane Gregorove” (Gregorová 2008, 104).

Danas se Gregorova smatra „pionirkom obrane prava na obrazovanje žena, mogućnosti profesionalne realizacije svojih sposobnosti i prava učešća u javnom životu“ (Kodajová 2007, 222).

5.6. Ljudmila Podjavorinska (Ľudmila Podjavoriská) kao primer kompromisa između radikalizma i konzervativizma u članstvu udruženja

Ljudmila Podjavorinska je rođena 1872.godine. Za razliku od svojih prethodnica, poreklom je iz siromašne porodice i nije dobila obrazovanje na njihovom nivou. Kao nadoknadu nedostaka obrazovanja Podjavoriska vidi u „narodnom stvaralaštvu“ i to tako što počinje „sama da sakuplja slovačke narodne pesme i priče“ (Kmet' 1976, 204). 1887.godine kao mlada tinejdžerka sa svojih petnaest godina počinje da objavljuje radove u *Slovačkim novinama* pod pseudonimom Ružodolska (Ružodolská), a zatim i u *Slovačkim aspektima* kao Podjavorinska (Kmet' 1976,205). Piše „pesme, priče, humoreske, pripovedke, novele, članke.... i literaturu za decu“ (Kmet' 1976,206). Kao konzervativna članica udruženje u jednom trenutku ulazi u

konflikt sa Gregorovom smatrajući da je „slobodna i nezavisna žena opasnost, jer je feminizam uvek postajao a sa njima samo problemi“ (Gregorvá 2008, 113). U jednom svom predavanju iz 1911.godine govori da „obrazovanje ne kralji ženu, ukoliko pored toga nije dobra domaćica“ smatrajući da obrazovanost žena smanjuje njihovu ženstvenost koja je po njenom mišljenju važnija (Gregorvá 2008, 100). Zanimljiva je anegdota da se pored njenog velikog zalaganja za ženu kao domaćicu nikada nije udavala. Iako se tako često ograđivala od svojih saradnica i njihovih feminističkih stavova, Podjavorinska je na kraju bila prva koja je javno zahtevala da se osnivanjem nove države nakon pada dualne monarhije 1918.godine žene prihvate kao ravnopravne članice u parlamentu (Votrubová 1931, 66).

Značaj članica “Živene“ kao spisateljica. Iz predhodno predstavljenih borkinja za prava možemo videti da su one prepoznale literaturu kao otvoreni prostor za žene i iskoristile svoje pisanje kao prostor za borbu za ženska prava i njihovo političko delovanje. Ovim spisateljicama i borkinjama se u dатој društveno – političkoj situaciji činilo da kroz tzv. umereni feminism deluju efikasije u odnosu na “dramatične“ scene nekih njihovih saborkinja iz sveta kao što su to bile sifražetkinje. Činilo se da kroz aktivističko pisanje otvaraju nove prostore borbe, - borbe protiv patrijarhalnog sistema u svim društveno – političkim odnosima. Takođe zbog dostupnosti časopisa većem delu javnosti, one su mogle i da prilagode feminističke teme da budu razumljivije većem broju žena. One su u svom pisanju polazile od pretpostavke da „neslobodni narod ne čine samo neslobodni muškarci, već i žene, a zajednički interes naroda će žene napraviti ravnopravnim partnerkama u borbi za dostizanje slobode naroda, ali i u ostalim sferama javnog i društvenog života“ (Kodajová 2011, 577). Ovde se možemo prisetiti i Olimp de Guž koju sa spominjala na početku rada²⁷ i njenu *Deklaraciju o pravima žena i građanki* i njene definicije *Nacije* kao skupa žena i muškaraca. Literatura je ovim aktivistkinjama i spisateljicama omogućila da govore „ženskim ustima“, odnosno omogućila im je da otvore neka nova pitanja kojima se muški deo narodnooslobodilačke borbe nije bavio (Kodajová 2011, 577).

---

²⁷ O Olimp de Guž pogledaj detaljnije na 2. strani rada.

5.7. Najistaknutije saradnice iz Vojvodine

O saradnicama “Živene“ iz Vojvodine i predstavnicama ženskog pokreta slovačkih žena na području Vojvodine za vreme dualne monarhije postoji malo izvora. Zato će u svom radu koristiti zbornik koji je uredila profesorka Jarmila Hodiličova (Jarmila Hodoličová). Pisaću o tri osnivačice “Centranog udruženja čehoslovačkih žena“ a to su: Eržika Mičatkova (Eržika Mičatková) koja je ujedno i napoznatija predstavnica sa područja Vojvodine, zatim Ljudmila Hurbanova (Ľudmila Hurbanová) i Štefania Mičatkova (Štefania Mičatková). Ali će pomenuti i Marinu Maliakovu (Marina Malinaková) i Blanku Fabriovu (Branku Fabryová) kao značajne aktivistkinje i borkinje za ženska prava a ujedno i saradnice “Živene“.

5.7.1. Napoznatija predstvanica i saradnica udruženja “Živena“ Slovakinja iz Vojvodine -Eržika Mičatkova

Eržika Mičatkova se rodila 1872.godine u Kisaču. Dobila je samo osnovno obrazovanje i to samo zahvaljujući „svome ocu učitelju“ (Hodoličova 2006, 115). Aktivnosti udruženja “Živena“ su na nju ostavile veliki utisak i služile su joj kao uzor za osnivanje udruženja pod nazivom “Centralno udruženje čehoslovačkih žena“ (*Ústredný spolok československych žien*) koje je osnovala 11. maja 1921.godine u Novom Sadu. Za ovo udruženje će dalje u radu koristiti skraćenicu CUČŽ. Osnivanje ovog udruženja je „bilo pozdravljeni na redovnom zasedanju “Živene“ 3.avgusta 1921.godine“ (Hodoličova 2006, 116). Novo udruženje je držalo razna predavanja a za ovaj rad naznačajnija su predavanja posvećena članicama “Živene“ a to su „predavanje povodom proslave sedamdeset godina života Elene Marothi Šoltesove“ i „sedamdeset godina života Terezie Vansove“ (Hodoličova 2006, 117). Po mom mišljenju najznačajnija aktivnost ovog udruženja je bila borba protiv predrasuda i poboljšanja položaja slovačkih sluškinja devojčica u Beogradu. Kao povod u ovoj borbi navodi se objavljinjanje fašističkog teksta u *Politici* 1930.godine u kom se želi prikazati mlada, slovačka sluškinja kao simbol “gluposti u njenim ubogim suknjama sa razbarušenom kosom među inteligentnom i bogatom gospodom“ (Hodoličová 2006, 119). Povodom ovog teksta je Mičatkova organizovala „vanredno zasedanje CUČŽ, koje je bilo u Staroj Pazovi a na kom su bili zastupljeni ogranci iz Petrovca, Novog Sada, Kisača i Kovačice“ gde se čitala *Rezolucija za zaštitu devojaka u Beogradu*, ta zaštita je podrazumevala „moralnu i materijalnu pomoć i

podršku“ a kao rezultat sastanka osnovana je *Sekcija socijane zaštite CUČŽ (Ochrany sekcie socialnej pečlivosti USČŽ)* (Hodoličová 2006, 120). Ova sekcija je pre svega imala za cilj da „napravi evidenciju“ ovih devojaka kako bi mogli organizovati predavanja na kojima bi se u Beogradu „nedeljom popodne sastajali ove devojke radi vaspitno – obrazovanog rada“ (Hodoličová 2006, 121). Mičatkova predaje peticiju sa ovom idejom „1931.godine na Kongresu narodnog ženskog saveza u Zagrebu“ koja je bila relativno uspešna a to možemo videti da pored toga što je i „sama Eržika Mičatkova držala nekoliko predavanja“, gostuje i „Kovačičko udruženje žena sa pozorišnom predstavom u Čehoslovačkom domu, ali i sa predavanjima o zdravlju, veri, domaćinskim poslovima, gazdinstvu i štednji“ (Hodoličová 2006, 121). Mičatkova u duhu ženskog aktivizma piše za časopise *Dennica* i *Živena*. Zbog njene hrabrosti i stalne borbe za prava slovačkih žena i devojaka svih klasa kao i većina feministkinja biva neprihvaćena od strane većine zabrinute javnosti koja je naziva „čudnom, neskromnom, koja mnogo toga traži, bez privatnog života“ (Hodoličova 2006, 123).

5.7.2. Stipendistkinja udruženja Marina rođ. Ormisova (Maliakova)

Marina, udata Maliakova, poznatija po svom prezimenu Ormisova.²⁸ Maliakova je rođena 1861.godine i kao mlada ostaje siroče. Kao siromašna i inteligentna devojka 1890.godine dobija stipediju od udruženja „Živena“ o čemu će pisati u delu o aktivnostima udruženja za unapređenje socijalnih prava. Ona je kao učiteljica vodila kurseve šivenja, ali je pored zanata učila devojke i književni slovački jezik kroz „basne....,slovačke pesme i pozajmljivanje slovačkih knjiga“ i zbog toga je bila napadnuta od strane „mađarskih đaka koji su joj porazbijali prozore“ kao opomenu (Hodoličova 2011, 132). Ovaj posao napušta zbog udaje 1899.godine. Da je bila velika prijateljica Šoltesove, možemo videti iz pisma koje Šoltesova piše svojoj češkoj saborkinji Vilmi da se Ormisova udaje za Maliaka i odlazi da živi u Vojvodinu. Šoltesova joj u ovom pismu želi puno sreće.²⁹ Tako 1903.godine sa svojim mužem u svojoj kući u Ilok u pokušava da otvorí zavod za obrazovanje za devojke, poput svog oca trideset godina kasnije. Zavod je radio samo dve godine „u školskoj godini 1903/1904 i

²⁸ Marija je čerka Samuela Ormisa, poznatog kao osnivača i direktora škole za devojke 1870.godine i učesnika u narodnooslobodilačkoj borbi.

²⁹ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Fragmenti zaostavštine Elene Marothi Šoltesove, Pismo Vilmi 28.03.1900*, kutija 149, inv.b.730.

1904/1905 zbog nerazumevanja od strane javnosti“ (Hodoličova 2011, 133). Bila je jedna od osnivačica “Centralog udruženja čehoslovačkih žena“ 1921. godine u Novom Sadu, zajedno sa Eržikom Mičatkovom.

Maliakova kao spisateljica. Jedan od prvih tekstova koji objavljuje je tekst o već ranije pomenutom napadu na nju od strane mađarskih učenika za „*Narodne novine* 1897.godine“ a zatim počinje da piše za „slovačke ženske časopise od 1899.godine“ (Hodoličova 2011, 133). Za časopis koji je vodila njena saborkinja Vansova *Dennica*, objavljuje dva teksta 1902.godine a to su „*Svinjokolj u Sremu (Zabijačka v Srieme)* sa satiričnim podnaslovom *Kulturni obrazac*“ a zatim značajan tekst „*Utiisci (Dojmy)* o vaspitanju dece“ gde govori o „spajanju pozorišta i plesa.... a zatim razvija svoje viđenje o istrajnosti .... i njenoj neophodnosti da deca nauče kako da dosegnu viši cilj u životu“ (Hodoličova 2011,134). Svoje putopise *Izlet na hrvatsko – dalmatinsko Primorje (Vylet na horvatsko – dalmatinske Primorie)* „objavljuje u petnaest brojeva *Denice* u periodu 1904 – 1905 u nastavcima“ (Hodoličová 2011, 135). A zatim objavlje u pet brojeva *Denice* 1907.godine *Iz života hrvatskih žena (Zo života chorvatskych žien)* sa željom da informiše slovačke žene o pokretu hrvatskih žena i njihovim iskustvima (Hodoličová, 135). Zatim u časopisu *Živena* objavljuje poučnu priču za mlade žene, koje same putuju, želeći da ih upozori na opasnosti koje mogu doživeti. Priča je objavljena 1912.godine pod nazivom *Druga klasa (Druha trieda)* a 1927. godine u *Živeni* piše o svojim sećanjima u školovanju koje je doživela zahvaljujući stipendiji “Živene“.

5.7.3. Saradnica “Živene“ Blanka Maliakova Fabriova

Blanka Maliakova Fabriova se rodila 1893.godine. Fabriova je bila pastorka Marine Ormisove Maliakove. Poput njene maćehe je bila aktivistkinja i zastupnica ženskih prava. Obrazovanje je stekla na više mesta, od Iloka, gde je i živila kao mala, preko usavršavanja u Pragu, Žitavi i Zagrebu (Hodoličova 2006, 136). Kao aktivistkinja za ženska prava piše o drugim aktivistkinjama na području Slovačke, Češke i Hrvatske. Fabriova spaja aktivistinje za ženska prava kroz svoje pisanje, ali i kroz svoje prevođenje. To možemo videti kroz njeni pisanje za hrvatski časopis *Ženski svet (Ženski svijet)* gde pored pisanja o „značaju hrvatskih žena“ piše i o predsednici “Živene“ „Eleni Marothi- Šoltesovoj“ (Hodoličova 2006,138). Kao aktivistkinja učestvuje i u prosvećivanju mlade populacije sa slovačkog područja, putujući sa svojim ocem

gde „drži predavanja na kojima prezentuje u istoriji slovačke literature za mlade jako važne knjižice“ (Hodoličova 2006, 137). Za časopis *Živena* pored pisanja, prevodi sa srpskog i hrvatskog na slovački jezik, pre svega ženske spisateljice. Ovo možemo videti iz pisama koji Podjavorinska piše Fabriovoj u kome je motiviše da nastavi sa prevođenjem „literature koja je daleko razvijenija od naše - i to sigurno žensko pisanje“ i time obraduje čitateljke *Živene* (Hodoličova 2006, 139). Iz ovoga možemo zaključiti da je Fabriova bila predana aktivistkinja i borkinja za ženska prava, pre svega kroz svoje pisanje i prevođenje kojim je uspostavljala međunarodnu saradnju između feministkinjama i pomogla u razmenjivanju iskustava iz zajedničke borbe.

Značaj spominjanja istaknutih saborkinja iz Vojvodine tzv. *Dolnej zemi* za ovaj rad, je ne samo na ukazivanje saradnje i podrške između Slovakinja u Ugarskoj već i na tome koliko je udruženje „*Živena*“ uticalo na kasniju borbu za prava žena i nakon pada dualne monarhije i stvaranje novih država u kojim Slovakinje ostaju razdvojene novim nacionalnim granicama. Kao što je i Mičatkova sama istakla da joj je „*Živena*“ služila kao primer za postojanje mogućnosti stvaranja centralog udruženja žena koje su i dalje ostale manjinske³⁰ grupe u novoj državi. Pored isticanja značaja „*Živene*“, pominjanje ovih pojedinki u radu je i prilika da se na njih ponovo osvrnemo i spomenemo njihovu izuzetnost o kojoj malo toga napisano.

5.7.4. Ljudmila Hurbanova

Ljudmila Hurbanova je rođena 1878.godine. Školovala se u Staroj Pazovi i Zagrebu. Bila je aktivistkinja koja je najviše delovala kroz pozorište. Hurbanova je bila „glumica, režiserka i organizatorka“ a sa „*Živenom*“ je sarađivala kroz pisanje za njen časopis (Hodoličová 2006, 127). Pored svoje aktivne uloge u pozorištu, učestuje i u osnivanju CUČŽ i „postaje prva predsednica“ udruženja iako na toj funkciji ostaje samo tri godine.

5.7.5. Štefania Mičatkova

Štefania Mičatkova je rođena 1887.godine. Školovala se u Trenčinu i u Bratislavi a već sa „osamnaest godina, 1905.godine postaje učiteljica slovačkoj školi u Staroj Pazovi“

---

³⁰ Pod manjinskim grupama ovde podrazumevam u nacionalnom smislu.

(Hodoličová 2006, 140). Pored toga što je bila učiteljica, bavila se i glumom a radila je i kao saradnica i najaktivnija dopisnica “Živene“. Jedna je od osnivačica CUČŽ.

Značaj pominjanja imena ovih aktivistkinja iz Vojvodine za moj rad je pre svega fokusiran na prikaz saradnje udruženja “Živena“ sa ženama i devojkama i van svog centralno središta u Turčianskom Svetom Martinu bilo kroz lična poznanstva, direktnu saradnju ili kroz finansijsku podršku poput stipendiranja devojka, i podrške borbe protiv marginalizacije žena, Slovakinja iz Vojvodine. Udruženje “Živena“ je predstavljalo inspiraciju i ideju da je moguće osnivanje i solidarno udruživanje slovačkih žena u cilju borbe za svoja prava i osvajanje novih sloboda, jer je ono pokazalo da je to moguće.

5.7.6. Pregled imena nekih od članova i članica udruženja “Živena“ sa područja Vojvodine do 1918. godine

Bački Petrovac: Adela Greisinger, Maria Labath (Labath Maria), Ana Labath (Anna Labath), Ljudmila Hečko (Ludmila Hečko), Ema Kubani (Emma Kubany), Ružena Godra, Maria Maršal (Maria Maršal), Maria Lekar (Maria Lekar), Zuzana Spevak (Zuzana Spevak), Ana Grunik (Anna Grunik)

Bačka Palanka: Zuzana Štefanik

Gložane: Ana Griesinger (Anna Griesinger)

Kisač: Terka Kovačova (Teraka Kovačova), Julka Kovačova (Julaka Kovačova), Maria Rusnak (Maria Rusnak);

Kovačica: Ana Boboš (Anna Boboš), Miluška Rapoš (Miluška Rapoš), Elena Petriković, rođ. Marković;

Pančevo: Milica Stajić;

Pivnica: Lujza Šuster;

Novi Sad: Krno Miloš;

Selenča: Karol Medvecki (Karol Medvecky) i Julia Medvecka (Julia Medvecka);

Stara Pazova: Maria Ježo (Maria Ježo), Ludmila Hurban (Ludmila Hurban) i Agnest Hurban.³¹

Za mene kao autorku je ovaj spisak imena članova i članica udruženja “Živena“ važan jer nam ukazuje saradnju i aktivnost ljudi iz Vojvodine iako se njihova imena ne pominju tako često u istoriji udruženja, ali je njihov značaj veliki jer su predstavljali most saradnje između Slovakinja i Slovaka, ali i Srpskinja i Srbina na celoj Ugarskoj teritoriji, kao i dokaz da udruženje nije delovalo samo u svom centru, odnosno u Turčianskom Svetom Martinu.

6. Aktivnosti udruženja

Na aktivnosti koje u svom praktičnom delu sprovodi “Živena“ možemo gledati kroz borbu za uspostavljenje boljeg položaja žena kroz: obrazovanje, odnosno osnivanje više škole za devojke; kroz izdavačku delatnost – osnivanje samostalnog časopisa za žene; žensko preduzetništvo – osnivanje proizvodnje i prodaja veza; kultune aktivnosti – pozoršte; učešće žena u borbi protiv socijalne nejednakosti i političko delovanje žena u javnoj sferi kroz učešće u narodnooslobodilačkoj borbi.

6.1. Borba za obrazovanje devojaka

U delu o raspravi o obrazovanju devojaka u kontekstu “Živene“, treba imati u vidu dominantni društveno-politički kontekst u Ugarskoj. Žene koje čine udruženje se u postavljanju i ostvarivanju svojih ciljeva suočavaju sa trostrukom marginalizacijom. Pored nasilne mađarizacije slovačkog naroda, Slovakinje se suočavaju i sa marginalizacijom od strane „svojih“ slovačkih saboraca, gde se na njih gleda samo kao na servis za ispomoć u službi „svojih“ muškaraca. O položaju Slovakinja nižih klasa se gotovo i ne raspravlja.

Društveno - politička situacija u Ugarskoj, proces nasilne mađarizacije utiče i na formiranje zahteva na polju obrazovanja devojka i (ne)ispunjenu osnovnih ciljeva udruženja “Živena“. Možemo videti da od perioda usvajanja „*Narodnog zakona iz 1868.* godine kada se uspostavlja

---

³¹ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. Knjiga osnivača i redovnih članova 1870 - 1920, kutija 4, inv.b.14.

politika jedne države, jednog naroda, jednog jezika“ nastavljajući „zatvaranjem i oduzimanjem imovine nemađarskim ustanovama 1875.godine“ sve do „1918.godine, ne postoji volja da se izda dozvola za otvaranje škole na nemađarskom jeziku“ (Kodajová 2011, 222).

Da bi smo razumeli dalji tekst usmeren ka zahtevima „Živene“ za obrazovanje citiraču i Vladimira Hurbana Vajanskog (Vladimír Hurban Vajanský) tadašnjeg istaknutkog intelektualca u narodnooslobodilačkoj borbi i sekretara „Živene“. Vajanski govori da „obrazovanje žene, ne treba da bude opšte obrazovanje već slovačko obrazovanje“ (Hollý 2011, 22). Vajanski je poznat po svojim antifeminističkim stavovima, smatrajući da feminizam „ubija ženstvenost u ženama, a odsustvo ženstvenosti kvari porodicu“ (Kodajová 2011, 226). On kao konzervativni član „Živene“ u udruženju radi čak dvadeset i dve godine kao sekretar udruženja i utiče na antifeminističku atmosferu u „Živeni“ osamdesetih i devedesetih godina 19.veka (Kodajová 2011,225/228). Vantuhova smatra da je Vajanski ostajao sekretar „Živene“ jer se plašio da Šoltesova sama preuzme funkciju udrženja i time bi on izgubio svoj antifeministički uticaj. Da je to Šoltesova znala možemo pročitati iz njenog pisma njenoj češkoj saborkinji Vilmi Sokolovej (Vilma Sokolová) 1896.godine „A sada o *Letopisu Živene*: zašto je Vajanski kourednik, samo zato da ima kakvu – takvu ulogu u „Živeni“, u kojoj je sekretar zbog mene... Jadne mi žene i ovako i onako...“ (Vantuchová 1969,45). Polazeći od ove pretpostavke nam omogućava da shvatimo kompromise koje u svom zastupanju prave Pietor i Šoltesova za otvaranje i postavljanje ciljeva škole za devojke pod vodstvom „Živene“.

U sagledavanju aktivnosti „Živene“, počeću od tvorca statuta udruženja Ambra Pietora koji je odredio osnovni cilj udruženja a to je obrazovanje devojaka. On smatra da udruženje treba da obezbedi školovanje slovačkih devojaka svih klasa, ne samo društveno – političke elite i to tako što će pored pružanja podrške samo „osnivati, upravljati i voditi“ škole i sam proces obrazovanja devojaka (Vantuchová 1969, 22). Kao što sam predhodno u radu navela Pietor vidi uspostavljanje boljeg položaja žena u obrazovanju i zato žustro zagovara da se dosadašnje „duhovno i suštinsko robstvo žena“ može prevazići obrazovanjem i time uključivanjem žena u više profesije, koje su do sada bile shvatane samo kao muške profesije (Vantuchová 1969, 23). On u svom tekstu *Obrazovanje žena (Vzdelanie žien)* u časopisu *Orao (Orol)* sa kojim je „Živena“ sarađivala, pisao da pojам emancipacija žena u postojećim društveno – političkim

uslovima treba da stavi naglasak na obrazovanje žena, kao „najvažnije socijalno pitanje“ jer kako piše „ne vidi da bi se našao ijedan pravi prijatelj napretka, koji bi poricao da žena nema prava .... da svojim naporima doprinese napretku“ (Vantuchová 1969, 25). Na osnovu njegovog delovanja Vantuhova smatra da je Pietor pripadao delu radikalne levice u udruženju (Vantuchová 1969, 25). Njegovu istrajnost u zalaganju za obrazovanje žena kroz udruženje možemo videti i u njegovom govoru na „plenarnoj sednici “Živene“ 1871.godine“ kada citira deo iz knjige O potčinjenost žena Džona Stjuarta Mila i delove iz spisa Fenelona (François de Salignac de la Mothe-Fénelon) *O vaspitanju čerki (Treatise on the Education of Daughters)*. Njegov govor počinje kako i slavni Francuz Fenelon govori, da narod koji zanemaruje obrazovanje svojih kćeri okreće se sam protiv sebe a zatim nastavlja da se poziva na Dž.S. Mila koji strepi zbog problema za stalim kašnjenjem žena u pravcu njihovog sveokupnog napretka koji utiče i napredak celokupnog čovečanstva. Pietor smatra ove primere istinitim i ako se primene na slovački narod gde ženski pol drži u rukama razvoj svog naroda. I da zato žene treba da učestvuju u borbi za prosvećivanje našeg zaostalog naroda a “Živenu“ Pietor vidi kao pomoćnu ruku u tom ostvarenju.³²

Ambro Pietor

³² SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Zapisnica druge godišnje skupštine*, kutija 1, inv.b.2.

Izvor: Kučma, Ivan. Politické dejiny Martina, 2014.

S druge strane, konzervativni deo “Živene“ se podjednako zalagao za prava žena na obrazovanje, ali sa očekivanjem konzervativnijih rezultata. To možemo videti iz *Proglasu Živene, slovačkom civilnom stanovništvu (Príhlas k civilnému obrcenstvu sloveskímu)* iz 1871.godine koje piše rukovodstvo “Živene“. Ovaj proglas sadrži upoznavanje sa osnovnim ciljevima “Živene“, između kojih je i „osnivanje obrazovnog zavoda za devojke putem kojih će se uticati na razvoj ličnosti i karaktera žena budućih generacija“ (Hollý 2011, 19). Kao obrazloženje ovakvog zahteva se navodi da su žene „zaslužile podršku muškog pola“ sa ciljem da bi taj muški pol „u budućnosti imao dragu i izdatnu podršku u svom napornom radu, grubim bitkama koje se vode za budućnost, slobodu i dobrobit naroda i vlasti....“ a upravo takve „ćerke, žene i građanke će da vaspitava “Živena“ u svojim ženskim ustanovama“ (Hollý 2011, 20).

Analizirajući ovaj proglas Holi smatra da projekat “Živene“ usmeren na obrazovanje žena jeste usmeren ka „jačanju narodnooslobodilačke borbe“ i neophodnost podrške žena u toj borbi (Hollý 2011, 12).³³ On smatra da ovakav način obrazovanja žena možemo sagledati kroz tri tačke: „Prva, podrška muževa - učesnika narodnooslobodilačke borbe; druga, briga o domaćinstvu; treća, vaspitanje dece u duhu vrednosti svog naroda“ (Hollý 2011,12).

Uloga slovačke žene i početak borbe za njen obrazovanje ostaje u tradicionalnim granicama. Njena uloga je pre svega, da bude dobra majka i domaćica koja vaspitava buduću generaciju u duhu svog naroda i da očuva kulturu svog naroda u krugu svoje porodice (Dudeková 2011, 96-116). Da bi to mogla ostvariti neophodno joj je obrazovanje i to obrazovanje u maternjem jeziku.

Kao što možemo videti, borba za obrazovanje za devojke 50. i 60.godina 19.veka nije usmerena ka borbi za obrazovanje žene sa ciljem njihovog profesionalnog ostvarivanja u društvu već u cilju jačanja narodnooslobodilačke borbe (Kodajová 2007, 213). Za jaču narodnooslobodičaku borbu je neophodna obrazovana žena koja će pored svoje tradicionalne

---

³³ U slovačkoj, narodnooslobodilačkoj borbi se ponavlja obrazac prihvatanja saborkinja – učešća žena u javnoj životu, kao za vreme Francuske revolucije u kojoj se žene samo iskoriste kao podrška za borbu a zatim zaborave kao građanke sa svojim pravima.

uloge majke, žene, domaćice biti osoba koja može da parira svom mužu u javnosti, na primer da na narodnim proslavama može da se predstavi kao osoba koja može da glumi, recituje, peva, ali i da čita i piše za novine na svom jeziku a da bi to žena mogla mora da bude obrazovana (Kodajová 2007, 213).

U *Proglasu* takođe piše da „obrazovanje ne treba da bude skupo, da ne predstavlja klasnu podelu, i da predstavlja mogućnost obrazovanja i za siromašnu napušenu decu za koje će to biti besplatno sklonište u središtu ustanova za obrazovanje devojaka...“ (Kodajová 2011,221).

Ovaj deo proglaša je problematičan kada u analizi stavova u borbi za obrazovanje žena, sagledamo klasno pitanje. Problematično sa stanovišta dominantnih i prethodno iznesenih stavova o obrazovanju žena koje treba da obezbedi „Živena“ koji su se ticali pretežno srednje klase, društveno – poltičke elite u kom prevladava „norma patrijarhalnog, malograđanskog modela porodice, u čijoj je glavna uloga žena da predstavlja i podržava muža“ (Dudeková 2011, 98). U okviru ovog modela se sporedno pojavljuje obrazovanje kao rešenje za žene koje pripadaju srednjoj klasi, ali se iz nekog razloga ne udaju, koje ima za cilj da im obezbedi samostalne prihode.

U ovom kontekstu, problem obrazovanja se ne tiče žena iz nižih klasa³⁴, jer je njima posao obezbeđen kao nekvalifikovanoj radnoj snazi poput „poljopriverdnica, radnica, sluškinja, krojačica, pralja i babica“ (Dudeková 2011,99).

Međutim, treba imati u vidu statut udruženja u kom se u okviru tačke koja se tiče obrazovanje navodi i da udruženje želi pored „osnivanja ženskih obrazovnih ustanova, ustanove za brigu i negu, kao i ustanove za zapošljavanje siromašnih devojaka“ (Kodajová 2011,219).

Istovremeno sa objavljinjem *Proglasa Živene, slovačkom civilnom stanovništvu*, izlazi članak Samuela Ormisa (Samuel Ormis)³⁵ u *Almanahu Živene* (*Almanach Živene*) u kom kao učitelj u školi za devojke određuje ulogu žena u narodnooslobodilačkoj borbi. On se u ovom članku obraća ženama da su one „ lovačke majke, najvažniji faktor u narodnom vaspitanju“ (Dudeková 2011, 96). Paradoksalno, godinu dana ranije, odnosno 1871.godine u časopisu

³⁴ Problem obrazovanja se ne tiče žena iz nižih klasa iako to Pietor zvanično naglašava prilikom pisanja i usvajanja statuta „Živene“ – da je to problem obrazovanja žena svih klasa.

³⁵ Samule Ormis se smatra osnivačem prve slovačke škole za devojke.

Horizont (Obzor) piše da žene ne treba obrazovati samo za učiteljice već i za „poštarke, telegrafkinje, doktorke...“ i da u škole za devojke treba uvesti i latinski jezik kako bi imale veću mogućnost da polažu ispit za upis na studije medicine (Hollý 2011, 18). Samo iz poređenja promene stavova Ormisa možemo zaključiti o neophodnosti kompromisa u borbi za obrazovanje žena sa konzervativnim delom tadašnje društveno – političke elite.

Ipak, pored Pietra, progresivnije stavove ima i druga i najpoznatija predsednica udruženja Šoltesova. Iako često pristaje na kompromis sa konzervativizmom radi omogućavanja daljeg funkcionisanja udruženja ona piše tekst u duhu prosvetiteljstva pod nazivom *Zašto žena treba da bude obrazovana? (Prečo má byť žena vzdelaná?)* koji objavljuje njeni saborčki Vansova u časopisu *Dennica* 1898. godine. Šoltesova, poput pomenute Meri Vulstonkraft polazi od pretpostavke da žena ima razum i da je to čini čovekom isto koliko i muškarca. I da zato, kako u tekstu navodi „žena treba da bude obrazovana jer čovek ima obavezu da se duševno usavršava. Odgovornost za unapređivanje čovečanstva ili njegovo propadanje je jednaka kod žena, koliko i kod muškaraca“ (Hollý 2011, 21). Pored odgovornosti za čovečanstvo, obrazovanje žena smatra Šoltesova je značajno i sa stanovišta interesa žena koje se nisu udale ili iz nekih razloga ostale bez finansijske pomoći muških rođaka. To možemo zaključiti iz njenih navoda da obrazovanje ženama treba da omogući i da „ukoliko nastane potreba, zna da se svojim zanimanjem samostalno izdržava i time postane korisna članica društva“ (Hollý 2011, 21). Takođe navodi da zdravi ženski pokret ne treba da se zaustavi u pomoći ženama da se obrazuju već i da tom vrstom obrazovanja mogu sebi da otvore prostore i za neka nova zanimanja.³⁶ Šoltesova u tekstu *Potreba obrazovanja (Potreba vzdelanosti)* piše da ženska emancipacija ima unutrašnje pokretače koje se nalaze u samoj ženskoj duši koja vlastitim pobudama želi da raste i da se razvija, da živi i dela u carstvu duha kao što to čini i muška duša.³⁷ Kako njen predlog ne bi bio odbačen, niti shvaćen jednostrano ona u ovom tekstu pravi kompromis sa konzervativnim delom društveno - političke elite pokazujući da obrazovanost žena i njihovo duhovno uzdizanje ne isključuje žene u njihovom „prihvatanju i preuzimanju

³⁶ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. Knjige slovačke historiografije i uopšteno. Štefana Votrubova, Povodom 80. rođendana Elene Marothi Šoltesove, kutija 153, inv.b.746.

³⁷ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. Knjige slovačke historiografije i uopšteno. Štefana Votrubova, Povodom 80. rođendana Elene Marothi Šoltesove, kutija 153, inv.b.746.

svog važnog i značajnog ženskog zanimanja kao žene, majke – vaspitačice i upravnice domaćinstva“ (Hollý 2011, 21). Šoltesova smatra da jedan narod nikada neće proširiti svoju svet i napredovati ako „ženama ne damo više obrazovanja, koje je dalje od kašike, igle i motike“ (Hollý 2011,22).

Korak dalje, u svom predlogu ide Kelmi Rupeldtova (Klemy Ruppeldtova) koja 1896.godine apeluje na Odbor „Živene“ da udruženje osnuje školu sa širim obuhvatom znanja i veština, pružajući svim ženama potrebna znanja i sposobnosti za vođenje samostalnog života. Rupeldtova smatra da otvaranje škole podrazumeva da devojke ne moraju nužno da se udaju, već da im otvori nove prostore koje mogu da osvajaju svojim novostečenim znanjem i veštinama.³⁸ Istorija je pokazala da je to bio radikalni zahtev Rupeldtove i da je prva škola za devojke osnovana tek dvadeset i četiri godine nakon njenog zahteva.

U kontekstu borbe za obrazovanje devojaka treba spomenuti da je deo „agende udruženja je činila saradnja i pružanje podrške devojkama koje studiraju u inostranstvu“ pre svega „u Moravi i u Českoj“ (Kodajová 2011, 220).

Iako je „Živena“ osnovana sa osnovnim ciljem za unapređenje obrazovanja devojaka, zbog teške društvene, političke i ekonomске situacije u ostvarenju svog cilja ne uspeva za vreme perioda Austro – Ugarske vladavine. Zahtevi udruženja za osnivanje škole za devojke su podneti „1879. i 1884.godine kao osnivanje gazdinske škole, 1899. i 1910.godine kao domaćinsko-privredna škola i nijedan zahtev nije prošao“ (Kodajová 2011,224).

Prva slovačka viša škola za devojke je bila otvorena tek nakon pada dualističke monarhije, odnosno „18. septembra 1919.godine u Tručianskom Sv.Martinu“ (Mikulová 2015,67).³⁹

Iz predhodno iznetih činjenica možemo videti da se ideja obrazovanja kao ključnog elementa za uspostavljanje boljeg položaja žena u društvu, u kontekstu udruženja kreće se na talasima kompromisa između dve potpuno suprotne struje: radikalne levice i konzervativne desnice⁴⁰.

³⁸ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Zapisnica skupštine odbora 1896*, kutija 1, inv.b.2.

³⁹ U Ugarskoj u Budimpešti je postojala ženska gimnazija na mađarskom jeziku od 1896.godine. O višim školama za devojke u Srbiji je pisala profesorka Ljubinka Trgovčević. Prva viša škola za devojke je osnovana 1863.godine a prva zanatska škola u Beogradu koja je besplatno obučavala devojke za različite zanate je postojala od 1879.godine (Trgovčević 2014, 61-66).

6.2. Izdavačka delatnost – pisanje žena za žene

Izdavačka delatost za članice udruženja je bila jako značajna jer je predstavljala mogućnost osvajanja novih prostora za žene. S jedne strane je omogućila ženama da postanu spisateljice i urednice a s druge strane je omogućila ženama da otvore neka nova pitanja i zastupaju interes žena u javnosti koja su njihove muške kolege prevideli. Ipak, treba imati u vidu da su se knjige i časopisi morali kupovati i da se time ograničava borba za otvaranje novih prostora za žene i devojke iz srednje klase koje predstavljaju izvesnu društvenu i intelektualnu elitu.

Pre osnivanja sopstvenog časopisa, “Živena“ najbliže sarađuje sa političkim novinama *Narodne novine* i časpisom *Orao*. Na skupštini odbora 1870.godine se donosi odluka da najvažnije odluke i aktivnosti udruženja budu objavljivane u ovim glasilima.⁴¹ Tako od 1870. do 1872.godine “Živena“ ima svoj rubriku. Vantuhova smatra da je ova rubrika značajna za udruženje jer je predstavljala vid tribine udruženja koja je bila dostupna široj javnosti (Vantuchová 1969,21).

Šoltesova se zalaže za razvoj izdavačke delatnosti u okviru udruženja jer smatra da problem (ne)obrazovanja žena utiče i na problem malog broja spisateljica koje bi bolje zastupale potrebe i interes žena. Ona pored uvođenja zvaničnog obrazovanja za devojke koje nailazi na prepiske patrijarhalog društva, rešenje vidi u „izdavanju naučno – zabavnih publikacija i časopisa“ koji bi ženama i devojkama bile dostupniji i za čitanje i za objavljivanje svojih radova (Hollý, 2011, 22). Istorija je pokazala da je Šoltesova bila u pravu i da je osnivanje časopisa u kojima pišu žene za žene, povećalo broj spisateljica.

Šoltesova u svom odgovoru *Zašto su nam potrebni ti ženski časopisi? (Načo sú tie ženské časopisi?)* razmatra značaj naglašavanja da su neki časopisi ženski za razvijanje svesti kod žena da i one mogu čitati i naučne i političke članke koji bi ti časopisi sadržali i tako naučili

---

⁴⁰ Ove dve struje možemo sagledati kroz Pietora koji je primer radikalne levice koji se zalagao da uspostavljanje obrazovanja bude u cilju prevazilaženja duhovnog ropstva žena i njihovog profesionalnog osposobljavanja dostupno svim klasama. Vajanski kao predstavnik konzervativizma je smatrao da je neophodno obrazovanje za žene, ali samo u svrhu narodnooslobodilačke borbe, obrazovanje u duhu tradicionalizma i hrščanskog duha, žene kao slovačke majke i to pre svega, žene iz srednje klase koja će pratiti svog muškarca na elitnim, političkim i kulturnim dešavnjima.

⁴¹ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene, Zapisnice godišnjih skupština i odbora 1869 – 1894. Zapisnica prve godišnje skupštine odbora Živene iz 12.jula 1870*, kutija 1, inv.b.2.

žene da čitaju članke za koje su do tada smatrali da „se to njih ne tiče“, da su to samo muške teme a to kako smatra Šoltesova „nije dobro“ (Šoltesová 1978, 602). Ona smatra da ženski časopisi treba da predstavljaju vid „buđenja duhovnog života žena“ koji će doprineti njihovoj samostalnosti, i da to ne može da škodi, već predstavlja vid doprinosa i muškarcima, žećeći da pridobije na svoju stranu i konzervativni deo „Živene“ (Šoltesová 1978, 604). U svom odgovoru *Uloga Živene* (*Úloha Živeny*) piše da izdavačka delatnost „Živene“ treba i da odvrti čitateljke i čitaocu od senzacionalizma kao vida „nezdravog ukusa“ i da čitanje izdanja koje bi trebalo da obezbedi „Živena“ treba da doprinese razvoju fantazije, emocija, ali i umu kod žena (Šoltesová 1978, 596). Ona se u ovom tekstu zalaže za samoobrazovanje žena kroz puno čitanja, smatrajući da je to vid obrazovanja žena koji im „niko ne može zabraniti“ misleći i na vlast i na muževe, očeve. (Šoltesová 1978, 598). Šoltesova u ovom njenom tekstu prvi put objavljenom 1885.godine, govori i označaju dostupnosti časopisa i knjiga svim klasama, a kao rešenje navodi „osnivanje ženskih čitalačkih udruženja, organizovanje književnih večeri“ kako bi čitanje dospelo i do „žena i devojka kojim iz različitih okolnosti čitanje nije dostupno“ (Šoltesová 1978, 600).

Almanah Živene. Prvi almanah „Živene“ izlazi 1872.godine. Ovaj almanah je uredio Pietor i on nastaje kao Pietorov kompromis sa konzervativnim delom slovačke, društveno – političke elite koja je pružala otpor Pietrovom optimizmu u borbi sa uspostavljanje boljeg položaja žena. Ovaj kompromis sa konzervativizmom se može videti kroz analizu dva teksta objavljenih u prvom almanahu. Prvi tekst je tekst pod nazivom *Obrazovanje žene* (*Učenie ženy*) koji je napisao Pavol Hečko, u kom razmatra štetnost emancipacije žena nazivajući ovu ideju „hirom i bezmisлом“, smatrajući da nije u duhu hrišćanstva i da „muškarac treba da ima uvek prednost u svemu“ (Vantuchová 1969, 23/24). Drugi tekst se naziva *Emancipatorka*, koji je napisao Kolomon Banšel (Kolomon Banšell) u kom piše da slobodna, emancipovana žena može biti samo ona koja je zaljubljena⁴² (Vatuchová 1969,23).

Šoltesova⁴³ je sadržajem *Almanaha Živene* bila razočarana. Njeno mišljenje možemo videti u pismu koje piše 1886.godine njenoj drugarici i saborkinji Vansovoj. Šoltesova u ovom pismu daje podršku ideji Vansove da „Živena“ izda *Kalendar za domaćice* , smatrajući da, nažalost

⁴² Emancipovana žena je žena koja je zaljubljena u muškarca.

⁴³ Šoltesova je u to vreme još bila samo članica odbora Živene.

„časopis koji bi obuhvatio naše ženske interese, ne možemo da imamo“ (Mikulová 2015, 259). I zato smatra da Slovakinje treba da imaju makar „neki dobar kalendar“ (Mikulová 2015, 259). Šoltesova dalje piše „u našem stvaralaštvu za nas, Slovakinje, ništa nije preduzeto, nemamo nijednu knjigu koja bi predstavljala naše interese“, neosporavajući da *Almanah Živene* nije dobra knjiga, ali smatra da on ne ispunjava „zahteve i interese duševnog ženskog sveta“ (Mikulová 2015, 259). Ona je razočarana da se udruženje nalazi u situaciji u kojoj se osim već pomenutog *Almanaha* ničim ne može predstaviti u svojoj izdavačkoj delatnosti namenjenoj ženama. Pokušavajući da kao članica odbora, podrži predlog kalendaru koji želi da objavi Vansova, Šoltesova odlazi kod predsednice Pivkove, koja je prosleđuje sekretaru Pietoru govoreći da „on bolje poznaje stavove udruženja i da je zato najpozvaniji da o tome odluči“ (Mikulová 2015, 260). Pietor odbija ovaj predlog kao finansijski neisplativ. Šoltesova u ovom trenutku shvata da glavne ženske predstavnice udruženja imaju malo moći da utiču na donošenje odluka, ali piše Vansovoj da ne odustaje, „da nastavi da skuplja materijal“ i da će „naći neku drugu formu objavljivanja ovog sadržaja, kada skupe dovoljno snage“ (Mikulová 2015, 160).

Prihvatajući činjenicu da „Živena“ neće u datom trenutku da izdaje časopise koji predstavljaju interes žena, Šoltesova odlučuje da napravi saradnju sa češkim saborkinjama i njihovim časopisom *Ženski svet* (*Ženský svět*). Ovaj predlog Šoltesove je ponovo odbijen od strane tadašnjih intelektualaca i članova udruženja kao što su Vajanski i Škulteti, sa argumentacijom da „nije neophodno deljenje između polova“ i da bi bilo besmisleno da oni sad isto tako zahtevaju „izdavanje Muškog sveta (*Chlapský svět*)“ (Mikulová 2015, 264). Oni nastavljaju da govore da ne samo da „su ovi časopisi pod uticajem socijalizma, već i da propagiraju ravnopravnost žena sa muškarcima, što je jeres“ (Mikulová 2015, 264).

Pored nepredane borbe Šoltesove i njenih saborkinja „Živena“ je u periodu od „1869 -1910 godine objavila: *Almanah Živene* – 1872. i 1885.godine, *Letopis Živene* (*Letopis Živeny*) – 1896., 1898 i 1902.godine“ (Kodajová 2011, 224).

Časopis Živena. Časopis nastaje kao kompromis usled niza neuspešnih pokušaja otvaranja škole za devojke. Nakon četrdeset godina od svog osnivanja udruženje počinje izdavati svoj prvi mesečnik. Prvi broj izlazi „1910. godine pod nazivom *Živena, Ilstrovani časopis, Organ*

Živena, udruženja slovačkých žena (*Živena, Ilustorvaný časopis, Orgán Živeny, spolku slovenských žien*)“ (Kodajová 2011,225). Prvu godinu časopis je uređivala Šoltesova u saradnji sa „Pavolom Sohanjom (Pavol Socháň), a od 1912 – 1922. je časopis uređivala sama“ (Mikoulová 2015,66). Časopis *Živena* je bio i jedino sredstvo komunikacije između „funkcionerima/kama i čanovima/cama između rata“, odnosno u periodu od 1914. do 1918.godine (Vantuchová 1969,66). U godinama Prvog svetskog rata nije održana nijedna sednica skupštine udruženja.

Da je časopis bio značajan u duhu prosvećivanja žena i njihovog motivisanja za dalje obrazovanje govori nam i ovaj primer čestitke prvoj slovačkoj lekarki objavljenoj u decembarskom broju 1910.godine, odmah nakon njenog diplomiranja. Ovom čestitkom „*Živena*“ govori da je ponosna na prvu Slovakinju lekarku, ali i šalje poruku devojkama da i žena i Slovakinja može biti prihvaćena kao lekarka u društvu. U časopisu piše: „Prva slovačka lekarka. Gospođica Maria Belova (Mária Bellová), čerka preminulog Štefana Belu (Štefan Bella), evangelističkog sveštenika u Liptovskom Svetom Petru, položila je u novembru poslednji medicinski rigorosum i 26. novembra je proglašena na univerzitetu u Pešti za doktorku medicinskih nauka. Čestitamo!“ (Hollý 2011,30).

Da udruženje ozbiljno shvata svoju ulogu u izdavaštvu i obrazovanju govori nam i promena imena osamdesetih godina 19.veka. Dosadašnji naziv udruženja *Živena, udruženje slovačkých žena* je zamjenjen nazivom *Živena, obrazovno – dobrotvorno udruženje slovačkých žena* sa fokusom na širenje izdavaštva slovačkih knjiga (Vantuchová 1969, 36).

Izdavačka delatnost udruženja je bila zanačajna sa stanovištva unapređivanja položaja žene u društvu jer je omogućila ženama da pišu, da se ostvare kao spisateljice, ali i kao urednice koje mogu da se obrate široj populaciji žena. Pisanjem i objavlјivanjem žene dobijaju mogućnost da se otvore neka nova pitanja koja su u interesu žena. Dobijaju mogućnost da izadu iz privatnog života i da se u javnom bore kao žene za interes žena. Najznačajniji primer za to nam je već pomenuta spisateljica Hana Gregorova koja svojim feminističkim pisanjem izaziva buru u javnosti otvaranjem novih tema.

6.3. Vez i pozorište

Vez i aktivizam. Udruženje se pored borbe za obrazovanje i izdavačke delatnosti bavilo i „slovačkim narodnim vezom, sakupljanjem narodno-umetničkih proizvoda i propagiranjem slovačke narodne umetnosti“ (Kodajová 2011, 228).

Prodaja slovačkog narodnog veza je za udruženje bio i najveći izvor novca koji je omogućio finansiranje izdavačke delatnosti, odnosno omogućio ženama da pišu. Vez je kao tradicionalna ženska delatnost koja se smatrala kao prirodna datost ženama od davnina i koja je predstavljala vid neplaćenog kućnog rada, paradoksalno omogućila ženama da izađu iz svojih tradicionalnih uloga i komercijalizuju svoje sposobnosti na tržištu. Vez, je predstavljao mogućnost da udruženje „Živena“ pronikne u široku javnost i približi se ženama. Prva izložba je organizovana „1887.godine u Turčianskom Svetom Martinu i 1895.godine u Pragu, gde je slovački narodni vez prvi put prezentovan na međunarodnoj sceni“ (Kodajová 2011,228). Vez je doprineo i štampanju razglednica koje su se prodavale sa raznim motivima. Ovakav uspeh je ohrabrio udruženje da izađe na tržište sa svojim proizvodima i tako „1900.godina osniva preduzeće sa središtem u Pezinku, koje funkcioniše po principu naručivanja putem kataloga ili prodajom već gotovih proizvoda“ a preduzećem kordiniše Hermina Moštenanova (Hermína Moútenanová) (Kodajová 2011,228). Ponesene uspešnosću preduzetničkog poduhvata sa prodajem veza, članice „Živene“ organizuju posebno udruženje „Lipa“⁴⁴, u kom volonterski rade a sav prihod od prodaje veza preusmeravaju u izdavačku delatnost „Živene“ i ostvaruju san Šoltesove o omogućavanju ženama da postanu spisateljice. Tako su po prvi put izašla „sabrana dela spisateljica Šoltesove, Vansove, Timrave i Podjavorinske“ (Vantuchová 1969,53). Vez je doprineo i „osnivanju Slovačkog muzejskog društva“ i sa stanovišta ženskog pitanja je značajno što je društvo dobilo prvu ženu kustoskinju Emu Goldperegerovu (Ema Goldpergerová)“ (Vantuchova 1969,52).

Ipak radikalna Gregorova je bila nezadovoljna što vez postaje deo ženskog pokreta, deo udruženja i to svoje nezadovoljstvo iznosi na sednici „Živene“ 1912.godine. Ona govori „Po celom svetu je aktuelno žensko pitanje, samo u Slovačkoj nije. Nema želje za obrazovanjem

---

⁴⁴ Direktorka „Lipe“ je bila Šoltesova.

kod slovačkih žena. Vez jedino ispunjava njihov život!“ (Holly 2011,73). Po mom mišljenju Gregorova je bila prestroga u svom govoru, jer kad sagledamo prethodno iznete podatke vez koji je podržalo udruženje je bio aktivistički i u duhu ženskog pokreta. Putem veza su žene konačno mogle da zarade svoj novac, da razviju svoj preduzeće (možemo ga nazvati i začecima ženskoh preduzetništva), koje će im na kraju i omogući razvoj izdavačke delatnosti i time omogućiti da žene postanu spisateljice koje za to dobijaju platu, ali i omogućiti da upravo kroz svoje tekstove obrazuju tu širu „neobrazovanu javnost – žene, i da dobiju šansu da čitaju i nauče o tom ženskom pokretu u svetu.

Pozorište. Jedna od aktivnosti udruženja je bila i organizovanje pozorišnih predstava. Odluka o organizovanju pozorišnih predstava bar jednom godišnje je doneta na prvoj redovnoj sednici odbora “Živene“ 1870.godine.⁴⁵ Pozorište je trebalo da ima za cilj širenje slovačke kulture. Pozorište na žalost nije moglo da dopre do šire javnosti i nižih slojeva slovačkog stanovništa koje bi moglo da se iskoristi u svrhe kulturnog uzdizanja naroda. Zbog finansijskih problema udruženja, pozorište je postalo način da se prikupi novac za udruženje i tako postalo isključujući deo udruženja u kom su mogli da prisustvuju samo srednji slojevi društva. Ovo se izgubilo iz vida zbog velike želje da se „ispuni najvažniji cilj udruženja: otvaranje škole za devojke“ (Vantuchová 1969,28).

Ostale aktivnosti udruženja su „obezbedivanje smeštaja gostima koji su dolazili na narodnih dešavanja, podrška studenata/kinja na češkim školama, ukrašavanje podijuma, priprema kulturnih programa, vežbanje hora i pozorišta za nastupanja, koja su bila deo aktivnosti narodnooslobodilačke borbe“ (Kodajová 2011,228).

6.4. Borba protiv socijalne nejednakosti

Udruženje “Živena“ pored svoje borbe za ženska prava i narodnooslobodilačke borbe, vodi i borbu protiv socijalne nejednakosti u društvu. Zbog finansijskih problema koje je “Živena“ sama imala ovaj deo borbe je bio najmanje uspešan, ali i dalje jako značajan za sagledavanje istorije njenog delovnja u borbi za prava čoveka. U ovom delu ću izolziti načine na koji se to

---

⁴⁵SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene, Zapisnice godišnjih skupština i odbora 1869 – 1894. Zapisnica prve redovne skupštine odbora Živene iz 20.novebra 1870,* kutija 1, inv.b.2.

udruženje borilo protiv socijalne nejednakosti, aktivnostima koje su obuhvatale različita delovanja od stipendija za učenike/ce do propisa za oblačenje na sastancima i aktivnostima „Živene“.

Kao što sam već navela u radu postavljeni ciljevi udruženja su bili pre svega „osnivanje obrazovnih ustanova za devojke, starateljstvo, i ustanove za zapošljavanje siromašnih žena...“ (Vantuchová 1969, 22).

Stipendije. Kao što je već rečeno, udruženje u svom statutu ne pravi razliku između klasa, i u samom nazivu piše da je to dobrotvorno udruženje koje pomaže i socijalno ugroženim porodicama. Kako je osnovni cilj udruženja bio unapređenje obrazovanja devojka, „Živena“ je omogućavala stipendije darovitim učenicama, ali i učenicima u skladu sa svojim mogućnostima. „Živena“ je svoju prvu stipendiju uručila učenici „Marini Uličenej (Marína Uličná) 1886.godine na predlog Ambra Pietora za završavanje studija u Pragu“ a zatim i „Marini Ormisovoj (Marina Ormisova) 1890. godine“ (Škulecová 2009, 23). Da je udruženje finansiralo i druge devojke možemo videti iz spisa predstavljenog na skupštini udruženja 1894.godine u kom piše da „u skladu sa statutom, članom 2. davali smo siromašnim i sposobnim slovačkim devojkama finansijsku podršku, kojom smo im omogući završetak započetih studija“ (Škulecová 2009, 23). Da se ova aktivnost ozbiljno shvatala u udruženju možemo videti i iz saradnje udruženja i učiteljica kao što su „Elena Solarikova (Ellena Solariková) i „Elma Cablkova“ (Elma Cablková) koje su povezivale talentovane devojčice sa udruženjem (Škulecová 2009, 24). Ovaj vid saradnje i pronalaska talenata za stipendiranje možemo videti iz pisama koja ove učiteljice šalju udruženju.⁴⁶ Takođe Škulecova piše da se često finansiranje svodilo i na pojedinačnu podršku od samih članica udruženja a ne udruženja kao takvog (Škultecová 2009, 24). Međutim, iz časopisa *Živena* iz 1913.godine u decembarskom izdanju, možemo videti da udruženje donosi odluku da uvede „bezkamatne pozajmice“ koje će studentkinje moći da vrate u roku „do pet godina“⁴⁷ i na taj način pokušava da nastavi sa pružanjem finansijske pomoći učenicama.

⁴⁶ SNA, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. Fragmenti zaostavštine Elene Marothi Šoltesove. *Korespondencia 1894-1938, Pisma Elene Solarikove 1916.godine*, kutija 149, inv.b.729.

⁴⁷ Spolkové správy, Márothy, Živena, zábavno – poučný časopis december 1913., str.390.

Saradnja sa Crvenim krstom i sirotište. Iako su članice udruženja više puta inicirale osnivanje sirotišta pod finansijskom podrškom udruženja, ta ideja se nije ostavrla upravo zbog finansijskih poteškoća. Osnivanje sirotišta je inicirala Vincencija Stodolova (Vincentia Stodolová) još 1901.godine „sa kapacitetom šetstvora dece“ i tada je „zahtev odbijen“ a „inicijativa je ponovljena 1904. godine, kada je „zahtev prihvaćen“ ali sirotište nikada nije otvoreno (Škulecová 2009, 26-27).

Saradnja sa Crvenim krstom je sprovedena za vreme Prvog svetskog rata i imala je za cilj finansijsku „pomoć i podršku prodicama vojnika“ i održana je u formi „humanitarnih prikupljanja novca“ u „martu 1917. i aprilu 1917.“ i zatim u „decembru 1917. godine“ (Škulecová 2009, 27-28).

Zdravstveno prosvećivanje. Zdravstveno prosvećivanje stanovništva se razvija kroz izdavačku delatnost. Primeri su: „1885.godine u *Almanahu Živene* objavljen članak *O vodi i njenoj upotrebi u domaćinstvu*“ zatim objavljivanje konkursa 1907.godine za „literarni članak na slovačkom jeziku sa tematikom zdravlja, gde je pobedio lekar Jozef Burjan (Jozef Burjan) sa svojim radom *O dojče, ali i život i briga o detetu tokom prave dve godine* a u časopisu *Živena* 1910. izlazi „članak o tuberkolozi“ (Škulecová 2009, 28).

Odelo ne čini čoveka. Udruženje nije htelo da se prisustvovanje njegovim skupovima, večerima i ostalim događajima u njegovoj organizaciji pretvori u priliku predstavljanja najnovije toalete bogatijih predstavnica, stoga je „članica Miloslava Ruslanska (Miroslava Ruslanská) predložila da se dolazi obučeno u crno jer mi čoveka ne cenimo na osnovu toga što ima obučeno već na osnovu njegovih sposobnosti“ (Škulecová 2009,30). Sa ovim predlogom se složila i prva predsednica Ana Pivkova koja je napomenula da uloga obrazovanja „nije da se od devojke napravi dama“ (Škultecová 2009,31).

6.5. Doprinos “Živene“ u borbi protiv nasilne mađarizacije

Najveći doprinos udruženja je što je uspelo da opstane za slovačke žene u datoj društveno – političkoj situaciji. Udruženje uspeva da preživi „1873. godine epidemiju kolere“, a zatim i nasilnu mađarizaciju kroz „postepeno zatvaranje tri slovačke gimnazije, „Maticu slovačku“ i oduzimanje imovine ovim ustanovama“ (Vantuchová 1969,29). Zanimljiv je podatak da mađarske vlasti nisu zatvorili „Živenu“, jer su smatrali da ne može postojati nikakva opasnost od jednog udruženja žena. Kada vlast saznaje da „Živena“ nastavlja da funkcioniše i da preuzima neke od aktivnosti „Matrice slovačke“⁴⁸ počinju brutalne policijske intervencije u cilju zastrašivanja rukovodstva i rad uruženja se počinje pratiti“ (Vantuchová 1969, 32). „Živena“ ostaje i bez svoji prostorija a ljudi počinju da se plaše da finansiraju njene aktivnosti. Tako Šoltesova govori „, „Živena“ je tako životarila dugi niz godina; umreti nije htela; živeti nije smela“ (Vantuhová 1969, 33). Pošto se vlast uplašila da će „Živena“ oživeti narodnooslobodilački duh uspostavljajući saradnju na međunarodnom nivou⁴⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova zahteva izveštaj od predsednice Pivkove i drži udruženje u suspenziji osam meseci (Vatuchova 1969,36). Kontrola rada udrženja se dešava i 1892.godine na skupštini udruženja koja utvrđuje da udruženje deluje u okviru svog statuta i da je „nevina ženska organizacija“, odnosno bezopasna po sistem (Vantuchová 1969,39).

7. Završna razmatranja o udruženju „Živena“

Na osnovu iznesenih činjenica u radu, u zaključku će se osvrnuti na razmatranje da li je i ako jeste, koliko je „Živena“ doprinela unapređivanju građanskog statusa žena u Ugarskoj od njenog osnivanja do pada dualističke monarhije. Osvrnuću se na preispitivanje konzervativizma ovog udruženja koji mu se često pripisuje.

Ako polazimo od savremenog shvatanja koncepta ženskih prava, ovo udruženje možemo svrstati u oblast klasičnog liberlnog feminizma koji se zadržava na podeli: privatno i javno.

⁴⁸ Aktivnosti koje „Živena“ preuzima od *Matrice slovačke* sam navela u delu o istorijatu .

⁴⁹ Saradnja na međunarodnom nivou je podrazumevala posete članova i članica udruženja Češkoj 1884.godine.

Koncept koji zadržava raspravu o rodnoj jednakosti u okviru postojećeg društvenog i političkog sistema.

Udruženje najčešće u svojim razmatranjima o rodnoj jednakosti i borbi za prava žena ne proširuje sefri privatnog već se zadržava u sferi javnog života. To možemo videti iz tema kojima se bavi, od obrazovanja i izdavaštva do ženskog preduzetništva, zanemarujući ili čak podržavajući koncept postojeće uloge žene u braku i eksploracije žene u privatnoj sferi.

O konzervativizmu, možemo govoriti i sa stanovišta definisanja ženskog pokreta kao produžene ruke muškaraca i servisa za postizanje ciljeva narodnooslobodilačke borbe.

U analizi konzervatinosti udruženja trebamo imati u vidu da ono nastaje u šezdesetim godinama devetnaestog veka. To je period u kom su žene potpuno obezpravljene i u javnoj i u privatnoj sferi. Bez prava na obrazovanje, bez prava na rad (osim neplaćenog kućnog rada), bez prava glasa i učešća u političkom životu. U kontekstu Ugarske, slovačke žene se suočavaju sa dvostrukom maginalizacijom u okviru svog obespravljenog naroda, naroda koji gubi pravo na političko udruživanje i delovanje, naroda u kom se gubi status građanina.

Govoreći o udruženju, moramo sagledati konzervativnost same sredine, a ne samo konzervativne stavove pojedinaca i pojedinki polazeći od Pjetora, Šoltesove i Vansove koji/e i nastoje da prave kompromise kako bi omogućili/e nekim idejama da zažive, ali i Gregorove koja bezkompromisno probija nove prostore slobode za žene i devojke, ulazeći u jednom trenutku i u privatnu sferu preispitujući položaj žene u braku. Dakle, nemaju sve članice udruženja iste stavove, neku su radikalnije od drugih.

Kada imamo u vidu ove činjenice i uzmemo u obzir pregled aktivnosti udruženja, a to su kao što sam već navela: pre svega, borba za obrazovanje žena; borba za osnivanje samostalog ženskog časopisa; borba za uspostavljanje ženskog preduzetništva, koje kasnije i finansijski doprinosi razvoju obrazovanja i razvoju ženskog pisma.

Udruženje “Živena” je primer kako se osvajaju novi prostori slobode za žene. Ono je pokazatelj da je borba za obrazovanje žena otvorila nove prostore slobode za žene, kao što su prostor za pisanje, koje je omogućilo ženama da predstave svoje interes i da pišu o svojim potrebama u formi koja je dostupna široj populaciji žena.

Iskorišćavanje već stečenog znanja i tipičnog neplaćenog ženskog zanimanja – vezenja je doprinelo da se ostvari finansijska samostalnost žena, kao i samog udruženja, samostalnost koja je mudro iskorišćena kao finansijska pomoć izdavaštu u objavlјivanju dela danas poznatih spisateljica poput Šoltesove, Vansove, Podjavorinske, Timrave. Vez je takođe pomogao ženama da se povežu sa institucionalnom kulturnom delatnošću i omogućio da Goldperegerova postane prva Slovakinja kustoskinja u Muzeju slovačkog društva.

Konzervativna borba “Živene” je omogućila da radikalana Hana Gregorova objavi svojevrstan manifest emancipacije žena u kom otvara nove teme koje zadiru čak i u privatnu sferu kroz problematizovanje nasilja nad ženama u braku. Time je poslata poruka devojkama da ne moraju da se udaju, već mogu da se ostvare i na drugačiji način.

U istraživanju rada ovog udruženja smo mogli videti da “Živena” postaje uzor i da je moguće osnovati centralno udruženje žena nacionalnih manjina kroz osnivanje “CUČŽ” u Vojvodini nakon raspada dualne monarhije kada jedan deo Slovakinja ostaje van novih nacionalnih granica.

Bez obzira na to kako gledamo danas na “Živenu”, ono što možemo da zaključimo je da bez njenih već pomenutih aktivnosti ne bi smo mogle govoriti o novim prostorima borbe i osvajanjima nekih daljih sloboda Slovakinja kako na području Slovačke, tako i na drugim prostorima gde žive Slovakinje, kao što je Vojvodina.

8. LITERATURA

Na srpskom jeziku

- bel huks. 2006. *Feministička teorija: od margine ka centru*. Beograd: Feministička 94.
- Božinović, Neda. 1996. *Žensko pitanje u Srbiji - XIX i XX vek*. Beograd: Feministička izdavačka kuća 94.
- Duhaček, Daša. 2014. *Studije roda – Od dekleracije o pravima žene i građanke do drugog pola*. Beograd: Centar za studije roda i politike i Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Duhaček, Daša. 1995. Predgovor za *Rasprave o jednakosti polova*. Džon Stjuart Mil i Herijeta Tejlor Mil, 5-19. Beograd: Filip Višnjić.
- Guž, Olimp de. 2009. Deklaracija o pravima žene i građanke. *Reč* 78/24: 150-155.
- Stjuart Mil, Džon i Herijeta Tejlor Mil. 1995. *Rasprave o jednakosti polova*. Beograd: Filip Višnjić.
- Trgovčević, Ljubinka. 2014. "Počeci višeg obrazovanja devojaka u svetu i kod nas". U *Obrazovanje, rod, građanski status*, ur. Daša Duhaček, Lončarević Katarina i Popović Dragana. 57 – 71. Beograd: Centar za studije roda i politike i Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka.
- Vulstonkraft, Meri. 1994. *Obrana prava žene*. Beograd: Filip Višnjić.
- Zaharijević, Adriana. 2014. *Ko je pojedinac? Genealoško propitivanje ideje građanina*. Loznica: Karpos.
- Zaharijević, Adriana. 2014a. "Unutrašnje granice građanstva: obrazovanje u Engleskoj 19.veku". U *Obrazovanje, rod, građanski status*, ur. Daša Duhaček, Lončarević Katarina i Popović Dragana. 57 – 71. Beograd: Centar za studije roda i politike i Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka.

Na ostatním jezicima

Cviková, Jana. 2006. „Elena Márothy Šoltesová“. In *A Biographical Dictionary of women's movements and feminisms – Central, Eastern, and South Eastern Europe. 19th and 20th Centuries.* ed. Francisca de Haan, Krassimira Daskalova and Anna Loutfi. 301-306. Budapest – New York: Central European University Press.

Dudeková, Gabriela. 2007. „Radikálky alebo konzervatívy? Nové výskumy v oblasti dejín ženského hnutia na Slovensku“. V *História žien – Aspekty písania a čítania*, ur. Jana Cviková, Jana Juraňová a Ľubica Kobová. 80 – 95. Bratislava: Zaujmové združenie žien ASPEKT.

Dudeková, Gabrijela. 2011. „Konzervatívne feministky?“. *Na ceste k modernej žene kapitoly z dejín rodových stáhov na Slovensku*, ur. Gabrijela Dudeková. 232-257. Bratislava: Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied.

Dudeková, Gabrijela. 2011. „Premeny právneho postavenia žien“. V *Na ceste k modernej žene kapitoly z dejín rodových stáhov na Slovensku*, ur. Gabrijela Dudeková. 293-315. Bratislava: Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied.

Dudeková, Gabrijela. 2011. „Diskurz o poslaní vzdelaných žien pred a po roku 1918“. V *Na ceste k modernej žene kapitoly z dejín rodových stáhov na Slovensku*, ur. Gabrijela Dudeková. 94-117. Bratislava: Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied.

Gregorová, Hana. 2008. *Slovenka pri knihe – čítanka*, ur. Jana Cviková a Jana Juraňová. Bratislava: Zaujmové združenie žien ASPEKT.

Hodoličová, Jarmila. 2011. „Z verejnej a literárnej činnosti Eržiky Mičátkovej“. V *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry*, ur. Jarmila Hodoličová. 115 – 124. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

Hodoličová, Jarmila. 2011. „Kultúrna a literárna činnosť Ľudmily Hurbanovej“. V *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry*, ur. Jarmila Hodoličová. 125 – 130. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

Hodoličová, Jarmila. 2011. „Zo slovenského ženského hnutia na Dolnej zemi – Literárny dom v Iloku: Marína Maliaková a Blanka Fabryová“. V *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry*, ur. Jarmila Hodoličová. 131 – 139. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

Hodoličová, Jarmila. 2011. „Príspevok k výskumu života a diela Štefánie Mičátkovej“. V *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry*, ur. Jarmila Hodoličová. 140 – 145. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

Hollý, Karol. 2011. *Ženská emancipácia. Diskurz slovenského národného hnutiana prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Proshima.

Kmet' , Ján. 1976. *Slovenská literatúra pre žiakov stredných škôl*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika.

Kodajová, Daniela. 2011. „Živena – spolok slovenských žien“. V *Na ceste k modernej žene kapitoly z dejín rodových stáhov na Slovensku*, ur. Gabrijela Dudeková. 215-232. Bratislava: Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied.

Kodajová, Daniela. 2011. „Ženy v tieni mužov: spisovatelky, redaktorky a prekladateľky“. V *Na ceste k modernej žene kapitoly z dejín rodových stáhov na Slovensku*, ur. Gabrijela Dudeková. 215-232. Bratislava: Vydavatelstvo Slovenskej akadémie vied.

Kodajová, Daniela. 2007. „Učenia v škole bolo mi skôr primálo – Vzdelávanie dievčat v rodinách slovenských národovcov“. V *História žien – Aspekty písania a čítania*, ur. Jana Cvíková, Jana Juraňová a Ľubica Kobová. 80 – 95. Bratislava: Zaujmové zdrúženie žien ASPEKT.

Kučma, Ivan. 2014. *Politické dejiny Martina – Príbeh centra*. Martin: Vydavatelstvo Matice slovenskej.

Márothy – Šoltesová, Elena. 1978. „Sedemdesiat rokov života“. V *Výber I*, ur. Viera Bosáková. 428 – 532. Bratislava: Vydavateľstvo Tatran.

Márothy – Šoltesová, Elena. 1978. „Úloha Živeny“. V *Výber I*, ur. Viera Bosáková. 594 – 601. Bratislava: Vydatelstvo Tatran.

Márothy – Šoltesová, Elena. 1978. „Načo sú tie ženské časopisy? “. V *Výber I*, ur. Viera Bosáková. 602 – 604. Bratislava: Vydatelstvo Tatran.

Mikulová, Marcela. 2015. *Tri spisovateľky* (Šoltesová, Vansová, Timrava). Bratislava: Vydatelstvo Slovenskej akadémie vied.

Škulecová, Ivana. 2009. „Spolok Živena od jeho vzniku do 1918 a sociálna otázka“ *Dejiny 1/2009*, ur. Darina Vasiľova a Martin Ďurišin. Prešov: Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity a vydavateľstvo UNIVERZUM. http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2009.pdf

Vantúchová - Tkadlečková, Jarmila. 1969. *Živena – spolok slovenských žien*. Bratislava: Nakladatelstvo EPOCHA.

Votrubová, Štefana. 1931. *Živena – jej osudy a práca*. Martin: Živena, spolok slovanských žien.

Arhivska građa

Slovački narodni arhiv Bratislava, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Statut “Živena“ obrazovano i dobrotvorno udruženje slovačkih žena*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene, Zapisnice godišnjih skupština i odbora 1869 – 1894. Zapisnica prve godišnje skupštine odbora Živene iz 12.jula 1870*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene, Zapisnice godišnjih skupština i odbora 1869 – 1894. Zapisnica prve redovne skupštine odbora Živene iz 20.novebra 1870*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Zapisnica druge godišnje skupštine*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Zapisnica skupštine odbora 1896*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene, Zapisnice godišnjih skupština i odbora 1869 – 1894. Zapisnica prve godišnje skupštine odbora Živene iz 12.jula 1870*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Središte Živene. Zapisnici iz narodne skupštine i odbora 1869 – 1894, Zapisnica skupštine odbora 1896*, kutija 1, inv.b.2.

Slovački narodni arhiv, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Knjiga osnivača i redovnih članova 1870 - 1920*, kutija 4, inv.b.14.

Slovački narodni arhiv, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Fragmenti zaostavštine Elene Marothi Šoltesove. Korespondencija 1894-1938, Pisma Elene Solarikove 1916. godine*, kutija 149, inv.b.729.

Slovački narodni arhiv, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Fragmenti zaostavštine Elene Marothi Šoltesove, Pismo Vilmi 28.03.1900*, kutija 149, inv.b.730.

Slovački narodni arhiv u Bratislavi, Fond Živena, udruženje slovačkih žena. *Knjige slovačke historiografije i uopšteno. Štefana Votruba*, Povodom 80. rođendana Elene Marothi Šoltesove, kutija 153, inv.b.746.

Članci u časopisima:

Márothy – Šoltesová, Elena 1913. Spolkové zprávy. *Živena, zábavný – poučný časopis* (December): 390-391.